

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 88. szám

2010. tél

tartalom

igehirdetés

Dr. Fabiny Tamás: A szeretet kalandja (Lk 15,25–32) / 1

tanulmányok

Véghelyi Antal: Jézus Krisztus áldozata

– megváltásunk egyetlen reménysége / 5

Tubán József: Ha valaki püspökségre törekszik

A püspöki tisztség teológiai értékelése / 12

Dr. Hafenschner Károly (ifj.): A választási előkészületekről

a törvény és a gyülekezet-lélektan szempontjából / 28

események, beszámoló

Pátkai Róbert: Köszönő szavak / 34

Dr. Guóth Emil: Ügynökkérdés, tényfeltárás vagy valóságismeret? / 35

Dr. Guóth Emil: Segítsetek megérteni és örökölni! / 39

postánkból

Dr. Fekete Károly köszönete / 41

Dr. Illanicz György levele / 41

tartalmi összesítők / 44

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 88. szám – 2010. tél

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János,

Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

A szeretet kalandja (Lk 15,25–32)¹

Keresztyén Gyülekezet!

Szeretett testvéreim a Jézus Krisztusban!

Egy jól ismert, talán a legjobban ismert újszövetségi, jézusi, ráadásul lukácsi példázat utolsó, befejező egysége ez. Az a befejező szakasz, amelyről sokszor hajlamosak vagyunk elfeledkezni. Legtöbbször csak azt az epizódot idézzük fel, vagy gyermekekkel játszátjuk el, amikor az igazán tékozlónak hitt fiú megjárja a poklok poklát, a mocskok mocskát, végül haza kellett induljon... Otthon az apa elébe fut, úgy, ahogyan azt Rembrandtól kezdve nagyon sokan megjelenítették, megörökítették, ahogyan az apa szeretete átöleli, átkarolja, visszafogadja őt. Ezzel a látszólagos happy-end-del véget is ér a példázat, legalábbis a tudatunkban, pedig valójában az igazi példázat, az igazi dráma, az igazi katarzis csak ezután következik. Hiszen a példázat maga is úgy kezdődött, Jézusnak a nagyszerű történetmondónak – majdnem mesemondót mondtam, de ez nem mese – a szavai úgy kezdődnek, hogy egy apának volt két fia. Azután hosszú-hosszú időn keresztül csak az egyikről beszél. Már el is felejtkeznénk a bevezető mondatról: két fia volt. Pedig ha szöveget üt fejünkben már az elején ez a mondat, hogy két fiúra kell gondolnunk, akkor várjuk a folytatást. Olyan ez, mint az a színházi szabály, hogy ha az első felvonás elején ott van a kellékek között, a színpadon egy fegyver, egy revolver, akkor az a fegyver, az a revolver – akár vadász, akár háborús fegyver – el kell, hogy süljön valamikor, legalább a harmadik felvonás végéig. Nem véletlenül teszi oda a rendező a kellékek közé.

Nos, ha úgy kezdte Jézus, hogy egy apának volt két fia, akkor várjuk már a folytatást, hol bukkan fel a másik fiú. Azonosulunk mi az egyikkel is éppen eléggé, hiszen olyanok vagyunk mi is, egyénileg is, közösségekben is, hogy elszakadunk hazulról. Azt is tudjuk, hogy Istenre vonatkozik az apa-kép, Istentől szakadunk el, megjárjuk a mélységek mélységét, pogány környezetbe kerülünk, disznók közé (a zsidóságban a disznó tisztátalan állat volt). Ez a fiú nem csak a családjától, hanem az etnikumától is, a vallásától is elszakadt, hiszen a disznók vályúiból szeretett volna enni, de még a moslékból sem kapott, attól is eltiltották, megszégyenítve elkergették onnan. Tehát azonosulunk ezzel a fiúval, mert mi is sokszor ilyenek vagyunk, talán mi magunk is, ahogyan ő tette, magunkba szállunk. Mégiscsak elmegyek, visszamegyek az apai, szülői házhoz, mert ott még az utolsó béresnek is jobb, mint nekem itt, mert hiszen én itt éhen halok.

Akkor a hazatalálás is talán olyan, amelyben magunkra ismerhetünk, tékozló éveink, tékozló életünk után vagy annak során visszafogad minket a szülői ház. Megtaláljuk azt, újra átélhetjük azt, hogy otthon vagyunk, úgy ahogyan az Apokrifben írja Pilinszky: „Haza akartam, haza jutni végül, ahogy megjött ő is a Bibliában...” aztán folytatódik: „...már hívnak is, már jönnek is, szegények már jönnek is, ölelnek botladozva, visszafogad az ősi rend, kikönyöklök a szeles csil-

1 Elhangzott a Magyar Evangélikus Konferencia Révfülöpon 2010. március 5-6-án tartott tanulmányi konferenciájának záró úrvacsorai istentiszteletén

lagokra.” Az ősi rend visszafogad, a szeles csillagokra való kikönyöklés újra a távlatokat jelenti a szűkösség után, átélhetjük a visszafogadás, visszafogadtatás örömét, újra a távlatokat a szűkösség után.

De nincs itt happy-end, hiszen éppen most jelenik meg a második fiú, a mezőről jővén, és ezzel kezdődik igazából a dráma, a végső felvonás. Mert az igazi dráma ott van, amikor felismerjük azt, hogy nem egyikék vagyunk, hanem van nekünk testvérünk. Egészen rövidzárlatosan, egzegetikailag rövidzárlatosan hadd alkalmazzam ezt arra, hogy vannak testvérnepeink. Talán Pozsgay Imre említette, hogy a magyar és a szlovák nemzet olyan, mint két tejtestvér.

... Mind a két fiú tékozló fiú. Az egyik fiú úgy tékozlott, hogy elszakadt, és nagyon messze ment. A másik úgy volt tékozló, hogy látszólag nagyon közel volt, ott volt az apa udvartartásában, végezte a szolgálatot, de mint kiderül, nem örömmel, fölszabadultan. Nem hátatelt szívvel, hanem fogcsikorgatva.

Tejtestvérek vagyunk. Egymásra utalva, egy szülőtől, egy történelemmel megáldva, vagy megverve. Hívó emberként azt is vallanunk kell, hogy egy Atyától, egy teremtetőtől származunk. Egy apának volt két fia. Sokkal több is, hetven meg hetvenkettő, meg sokkal több, de most erre a kettőre figyeljünk. Az igazi gondok ott kezdődnek, amikor ezek a testvérek elszakadnak egymástól. Mind a kettő járja a maga külön útját. Óvakodnék most at-

tól az azonosítástól, hogy azt mondom: ez az egyik a magyar, a másik a szlovák. Teljesen mindegy, hogy A vagy B, mert mind a két fiú tékozló fiú. Az egyik fiú úgy tékozlott, hogy elszakadt, és nagyon messze ment. A másik úgy volt tékozló, hogy látszólag nagyon közel volt, ott volt az apa udvartartásában, végezte a szolgálatot, de mint kiderül, nem örömmel, fölszabadultan. Nem hátatelt szívvel, hanem fogcsikorgatva. Hiszen maga mondja dühösen és indulatosan: „hány éve szolgálok neked – mondja az apának, a rabszolga állapotából mondja ezt – szolgálok neked, és nem adtál nekem még egy kecskegidát sem, hogy azt levágjam és mulathassak a barátaimmal!”

Ez a fiú így volt tékozló, az a fiú úgy volt tékozló. Mind a kettő tékozló. Egyik sem vethet a másik szemére semmit, mind a kettő elszakadt a szülői háztól, és elszakadtak ennek következtében egymástól is. A dramaturgiában ismert szabály a drámai háromszög. A drámai háromszög azt jelenti, hogy három szereplő egymással is konfliktusban van. A drámai háromszög ebben az esetben egyértelműen az apa, az egyik fiú és a másik fiú. Az apa és az egyik fiú közötti konfliktus az, hogy az egyik kikéri a vagyon ráeső részét, ráadásul akkor, amikor az apa még él, pedig a korabeli zsidó törvények azt mondják, hogy a fiúra az örökség az apa halála után száll. Vagyis ez a fiú nem kevesebbet mond: apám, mikor halsz már meg? Még mindig élsz, itt rontod a levegőt, hát még mindig elveszed előlem az örökséget? Hát most már nekem dukálna az, add már ide a vagyon rám eső részét! Ő így volt tékozló, és ezért van köztük ez a konfliktus.

Az apa és a másik fiú közötti konfliktus pedig azért van, mert ez a másik fiú látszólag engedelmes volt, szinte stréber módon otthon maradt. Szolgált, de ezt a szolgálatot fogcsikorgató szolgálatnak tekintette. Amikor pedig felfedezte azt, hogy mi történt, hogy az apa levágta a hízott borjút annak a haszontalan testvérnek, akkor kint duzzog, megsértődik, elégedetlenkedik, nem hajlandó bejönni. Az apa már ott van a lakomán az ünneplő asztal körül, hiszen megkezdő-

dött az ünnepség a hízott borjú levágása után, nem véletlenül hallani már messziről a zenét és a táncot. Ugye a táncot úgy lehet hallani, hogy az már a csúrdöngölő, a férfiak tánca, amelynek a zaja messzire hallatszik, és a fiú, a másik fiú dacosan azt mondja: én nem megyek be. Ha ő ott van, akkor én nem. Vagy ő, vagy én! Apám, válasszál kettőnk között!

Ez a konfliktus harmadik aspektusa, a talán legmélyebb: a két testvér egymás közötti konfliktusa. Miben nyilvánul ez meg? Először is abban, hogy amikor az első fiú, az első tékozló elszakadt otthonról, akkor ő nem csak az apától, hanem a testvérétől is elszakadt. Elvágta azt a szálát, azt a családi köteléket, ami a zsidóságban a nagycsaládoknál különösen is fontos volt. Elszakadt a testvérétől is. A másik esetében pedig úgy nyilvánul meg, hogy ő megtagadja, látványosan megtagadja a testvérét. Hogyan? Amikor azt mondja az apának, hogy „ez a fiad... parázna nővel tékozlta el vagyonedat”. Ebben kétszeresen is csúsztatás van. Először is azt mondja, hogy parázna nővel tékozlta el a vagyont. Ha elolvassuk a történet elejét, ott csak azzal szembesülünk, hogy a kisebbik fiú eltékozlta a vagyont. Hogy parázna nők is lettek volna, arról nem tudósít Lukács, arról nem beszél Jézus. Talán ez egy freudi elszólás a másik fiú részéről, lehet, hogy ő ezt tette volna. Hogy ő ilyen gondolatokat forgat a fejében és a szívében. Leleplezi mintegy önmagát. Micsoda bemószerolása ez a testvérenek! Rossz hírét kelti, olyat mond a 8. parancsolatot messze megszegve, ami nem igaz! Csak azért, hogy őt még inkább beletaszítsa, visszataszítsa abba a sárba! Hát nem így vagyunk mi tejtestvérek is egymással? Egyik nemzet a másikkal? Terjesztünk róla valami rosszat, aminek mintha lenne valami igazság-magva. Mindig lehet találni valami rosszat a másíkról, és azt már susogjuk, már terjesztjük is, hadd legyen még mélyebben újra ott a sárban. Ez az egyik, amivel ő elszólja magát, és azt hiszem, hogy ez a testvéri viszonyt nagyon megrontja.

A másik pedig a szóhasználat. Azt mondja az apjának: „Ez a te fiad...” A szájára nem venné azt a mondatot, azt a szót, hogy a testvérem. Ez a te fiad! Apám, ha olyan bolond vagy, hogy ezek után is a fiadnak tekinted, hogy eléje futsz önmagadat megalázó, nevetségessé tevő módon. Futsz, amikor mindenki tudja, hogy az ókorban egy hosszú tógában futni illetlen dolog. Te pedig mégis elébe futsz ennek a szerencsétlen, szélhámos fiadnak, hát akkor magadra vess! Ám legyen neked a fiad, de ez a fiad nekem nem testvérem.

Mit mond az apa a történet végén? Azt mondja: „Fiam, vigadnod és örülnöd kellene, mert ez a te testvéred meghalt és feltámadt, elveszett és megtaláltatott.” Mi történik itt? Az apa elébe megy mind a két fiának. A teológiatörténetben ezt az élénk jövő kegyelemmel, a gratia praeveniens-szel is kapcsolatba szokták hozni. Az apa elébe megy az egyik fiának, aki egészen a disznók vályúitól talán nagyon-nagyon lassan vánszorogva, testét-lelkét cipelve közeledik a szülői házhoz. Közben pedig azon gondolkodik, hogy egyáltalán visszafogadják-e őt. Az apa elébe fut, öleli, csókolja, gyűrűt húz az ujjára, sarut a lábára, levágatja a hízott borjút. De elébe megy a másik fiának is, aki nem akar bemenni az asztalközösséget vállalva. S akkor mit tesz az

Kainként sokszor azt kérdezzük: Őrizője vagyok én a testvéremnek? De Jézus tanítványai-ként így felelünk: Igen, őrizője vagyok a testvéremnek, mert Uram, visszaadtál minket egymásnak. Helyreállítottad ezt a kapcsolatot.

apa? Fölkel az asztaltól, otthagyja az ünnepséget, a zenét és a táncot, és kimegy a másik fia elébe is. A gratia praeveniens, az elénk jövő kegyelem mind a két fiúra, mind a két nemzetre érvényes. Egyiket sem szereti jobban, mint a másikat. Vagy hadd mondjam megfordítva: Egyiket jobban szereti, mint a másikat (érdekes a magyar nyelv). Egyiket jobban szereti, mint a másikat, mert egyiket sem szereti jobban a másikinál. Mind a kettőnek ugyanazt adja: elébe megy, ezzel mintegy jelezve azt, hogy visszaadja az apa-fiú viszonyt. Azt, amit a fiú elszakított, amikor ő a maga útját kezdte járni, amit a másik fiú megtagad, amikor nem akar bejönni. Az apa visszaajándékozza mind a két fiának önmagát, helyreállítja ezt az ősi rendet, és az Isten-ember viszony újra megvalósul. De visszaadja egymásnak is a testvéreket. Ez a legnagyobb csoda a mi konferenciánk összefüggésében. Egymásra bízva őket, és aki azt mondja, hogy ez a te fiad, azt sugallja, hogy nekem nem a testvérem, az ezt kell, hogy hallja az Atyától: ez a te testvéred. Elveszett és megtaláltatott, meghalt és feltámadott. Ez a te testvéred. Kainként sokszor azt kérdezzük: Őrizője vagyok én a testvéremnek? De Jézus tanítványaiként így felelünk: Igen, őrizője vagyok a testvéremnek, mert Uram, visszaadtál minket egymásnak. Helyreállítottad ezt a kapcsolatot. Adja Isten, hogy ez ne csak a példázatban legyen így, hanem a valóságban is! Ámen.

Imádkozzunk:

Köszönjük neked, mennyei Atyánk, hogy helyre állítod a viszonyt a tőled elpártolt ember és önmagad között, és ennek nyomán testvér és testvér között is. Köszönjük, hogy ránk bízol embereket, tejtestvéreket, azokat kell szeretnünk, akik mások, mint mi. De éppen ezért izgalmas, éppen ezért kalandos ez. Add nekünk a szeretetnek ezt a kalandját, ezt a kockázatát, hogy vállalni tudjuk a másikat, a testvért. Ámen.

Könyvajánló | Felhívjuk *minden olvasónk* figyelmét arra, hogy az Ordass Lajos Alapítvány kiadásában megjelent Joób Olivér *Ünnep* című posztillás kötete, mely az egyházi esztendő minden vasárnapjára és ünnepére tartalmaz ígehirdetést. Kapható a Huszár Gál és a Luther Kiadó könyvesboltokban. A 300 oldalas könyv ára 1400,- Ft. A könyv ismertetésére a Keresztyén Igazság legközelebbi számában viszatérünk.

Előfizetés | Szeretettel értesítjük *előfizetőinket*, hogy az előfizetés befizetésére szolgáló (sárga) postai csekket – a szokott módon – a 2011-es esztendő 1. számához mellékeljük. Az Ordass Lajos Baráti Kör eddig használt befizetési lapja érvénytelen.

Jézus Krisztus áldozata – megváltásunk egyetlen reménysége¹

Előszó

Régebbi LMK előadásaimat általában a megadott cím kritizálásával kezdem. Ettől ma kénytelen leszek eltérni, mert a most megadott cím három olyan kulcskifejezést tartalmaz, amelyek közül ha csak egyet is elhagyunk, biztosan vak vágányra téved gondolkodásunk. Ez a három kulcsfogalom az *áldozat*, a *megváltás* és a *reménység*. Ezek között is a legkiemelkedőbb a megváltás.

A témában korábban kialakult – és sajnálatos módon elfajult – viták jól mutatják, hová vezet, ha Krisztus halálát, mint áldozatot, önmagában próbáljuk értelmezni, szem elől tévesztve, hogy annak *célja* nem egyéb, mint *megváltásunk*. A cél tehát nem Istennek a megváltástól függetlenül történő kiengesztelése, haragjának lecsillapítása, vagy elégtétel nyújtása a bűnért – hanem a cél a mi megváltásunk. Ebből kiindulva, és ezt mindvégig szem előtt tartva kell kérdéseinket korrektül megfogalmaznunk. Mert ebben a témában fokozottan érvényes, hogy rosszul feltett kérdésekre csak rossz válaszok adhatók.

A fő kérdés megfogalmazása

Mindenek előtt tegyünk tehát kísérletet a fő kérdés korrekt megfogalmazására. Hogy áldozat volt-e Krisztus halála, és ha igen, akkor milyen értelemben mondható annak, és milyen értelemben nem, nagyon fontos kérdés, de csak részletkérdés ahhoz képest, hogy Jézus kereszthalálának mi volt a célja.

Anselmus a maga fő kérdését így tette föl: *Cur Deus homo? Miért lett Isten emberré?* Ezzel szemben az Újszövetség fő kérdése az, hogy *Cur Deus crucifixus? Isten miért feszítettetett meg?* Az Újszövetség nagy titka ebben a kérdésben rejlik. Az Újszövetség a Názáreti Jézus kereszthalála és a környezetében – időben előtte és utána – ezerszámra előforduló, ott és akkor pedig két másik ember által is elszenvedett kereszthalál között ebben látja a döntő különbséget: a Golgota középső keresztlán – Luther kifejezésével – *Isten függ, Istentől elhagyatva*. Mi célból vállalta Isten, hogy nemcsak a világot fordítja ki sarkaiból, hanem mintegy önmaga is kifordul isteni mivoltából, amikor Jézusban a második isteni személy testet ölt, hogy aztán a Golgota keresztlán *Deus crucifixus*-szá legyen? Mert az nem kétséges, hogy ha komolyan vesszük Jézus Isten- és ember voltát, akkor a Golgota keresztlán nézve nemcsak *Christus crucifixus*-ról, hanem *Deus crucifixus*-ról is beszélnünk kell, mint ezt Luther Pál apostol és sok más régi egyháztanító nyomán haladva a *Heidelbergi disputációban*, és később is, sok más alkalommal teszi.

1 Elhangzott a Budai-, Pesti és az Észak-Pestmegyei Egyházmegye Lelkészi Munkaközösségének Rákoskeresztúron, 2010. október 13-án tartott közös értekezletén

Cur Deus crucifixus? Miért, egészen pontosan, mi célból vállalta a második isteni személy, az ember Jézus a kereszthalált? És miért tartotta szükségesnek, hogy a kereszten demonstrálja, hogy – Pál apostolt idézve – „*az Isten »bolondsága« bölcsebb az emberek bölcsességénél, és az Isten »erőtlensége« erősebb az emberek erejénél?*” (1Kor 1,25) Ez a kérdések kérdése, a főkérdés! Javasolom, érjük be mi is Pál válaszával: „*Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá, hogy amint meg van írva: »Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.«*” (Hadd jegyezzem meg, hogy amikor Pál a maga megtéréséről beszél, akkor is mindig az Úrral dicsekszik, és nem a saját döntésének tulajdonítja a megtérést, hanem Krisztus döntésének, aki ezzel felülírta az ő döntését, hogy ti. elmegy Damaszkuszba, és ott elfogja a keresztyéneket, hogy a *Nagytanács* elé vigye őket halálos ítéletre! Pál nem mondja, hogy ő döntött, és elfogadta Krisztust az Urának, hanem arról vall, hogy Krisztus döntött, és őt, esküdt ellenségét, elfogadta apostolának. Mert Pál magára és apostoli szolgálatára nézve is tudja, hogy minden érdem és minden dicsőség az Úré, a *Deus crucifixus*-é.)

A megváltás a Szentháromság műve

Lehet és kell is tehát azt állítanunk, hogy Jézus Krisztus a Megváltó, de a megváltás, mint mű, a maga egészében a Szentháromság Isten műve! Az Atya tervezi meg és határozza el, a Fiú neki engedelmeskedve szenved el a megváltó halált, amit aztán a Szentlélek tesz „bölcsességgé, igazsággá és megszentelődéssé” az életünkben. Ez nemcsak Pál hitvallása. Ez az Újszövetség sőt a teljes Szentírás fő mondanivalója, hiszen már az Ószövetség is tud arról – gondoljunk mindenk előtt Deutero-Ézsaiásra – , hogy Isten megváltja népét. Ez a fő csapás, amely mentén haladnunk kell, ha csak nem akarunk az Újszövetség és a teljes Szentírás központi üzenetével szemben teologizálni. Amíg ezen a csapáson haladunk, addig cizellálhatjuk a témát akár a bűnbak, akár a páskabarány, vagy a Zsidókhöz írt levélben szereplő főpap képével, sőt még Anselmus-nak a jog nyelvére átültetett okfejtésének elemeivel is. De ha erről a csapásról leté-
rünk, biztosan hamis vágányra tévedünk.

Megváltás – de mitől?

A megváltás szó jelentéséről nem szükséges hosszas fejtegetésekbe bocsátkozni. Akár a héber jása, akár a görög σωτηρια tartalma alapján megegyezhetünk abban, hogy a kifejezés alapvetően szabadítást jelent. (Hogy az új fordítású Biblia Lukács 2,11-ben miért fordítja a σωτηρ-
t Üdvözítőnek, más fordítás pedig Megtartónak, abba most ne bonyolódjunk bele.) A valódi kérdés ugyanis az, hogy a Deus crucifixus mitől akarja az embert megszabadítani, illetve kinek, mi-
nek a fogságából akarja felszabadítani?

A kérdésre adott válaszok alapvetően két típusba sorolhatók. Az egyik típust Pál apostol neve fémjelzi, a másikat Canterbury-i Anselmusé.

A Pál apostol teológiai hitvallásának tekinthető Római levél alaptétele, hogy Isten igaz, és az evangéliumban a maga igazságát nyilatkoztatja ki, méghozzá hitből hitbe. Ennek tartalma pedig az, hogy Isten igaz módon viszonyul bűnbe esett, és ezért tőle elszakadt teremtményéhez, az

emberhez, akit – hit által, kegyelemből – megigazít, azaz igazá tesz, és visszafogad a vele való közösségbe. Nem egyszerűen igaznak fogadja el a bűnöst, imputálva, azaz beszámítva Krisztus igazságát – ez csupán egy kezdeti és átmeneti fázisa a folyamatnak –, hanem Krisztus igazságával átalakítja, valóságosan megöleli és újjáteremti, Szentlelkével valóságos szentségben és igazságban újjászüli. Azaz effektíve igazá teszi.

Pál nem tud arról, hogy Jézus kereszthalálának következtében Istenben történne bármilyen változás. Viszont arról szól, hogy Krisztus kereszthalálával hit által – és természetesen a keresztség által – kapcsolatba kerülve a régi, bűnös ember meghal, és mint Krisztus igazságával felékesített új ember támad fel. Vagyis az ember válik merőben mássá, új teremtsé, miközben Isten semmit sem változik: az marad, aki mindig is volt: szerető Atyja minden teremtményének. Bármilyen különös, Pál ugyanúgy gondolkodik Istenről, mint Jakab, aki szerint „minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről, a világosság Atyjától száll alá, akiben nincs változás, sem fénynek és árnyéknak váltakozása” (Jk 1,17).

Más szóval: Pál apostol szerint a szent Isten nem ismer alkut a bűnnel. Nem hajlandó – még Krisztus kereszthaláláért, mint áldozatért sem – bűnt gyűlölő szent Istenből a bűn fölött szemet hunyó, a bűnös ember számára elfogadható Istenné szelídülni. Pál ezt rögtön a Római levél elején világossá is teszi, amikor kijelenti: „Isten ugyanis haragját nyilatkoztatja ki a mennyből az emberek minden hitelensége és gonoszsága ellen, azok ellen, akik gonoszságukkal feltartóztatják az igazságot.” (Rm 1,18) Majd a 2. fejezet 6. versében Pál egészen egyértelművé teszi, hogy az ő felfogása szerint a kegyelem semmiképpen sem jelent egyet a bűn elnézésével, az ember bűnös voltával való kiegyezéssel. Kategorikusan kijelenti: Isten „mindenkinek cselekedetei szerint fog megfizetni”. Aki cselekedetei alapján ítéletet érdemel, az ítéletet fog kapni, hacsak közben nem lesz merőben új emberré, akiben az ítélet napján Isten Krisztus képmását ismeri fel. Mert Isten bűnt gyűlölő haragja engesztelhetetlen. Isten Pál szerint nem a bűnben élők iránt engesztelődik ki, hanem azok iránt, akik valóban meghaltak a bűnnek, és a kegyelem által Krisztus képére formálódva Istennek élnek. Őket úgy menti meg Krisztus igazsága, hogy Krisztussal hit által valóságos közösségben élve, az ő igazsága áthatja őket, és részesei lesznek, nem mint-ha az az övék lenne, hanem részesedés által válik rajtuk is felismerhetővé.

Összegezve: Pál felfogásában Isten igazsága abban mutatkozik meg, hogy a bűn, és nyomában a halál, az ördög, a kárhozat fogságába esett embert nem hagyja ott, hanem Krisztusban emberré lesz, utána megy bukott teremtményének, büntelen létére mintegy bűnné válva elszenvedti a kereszthalált, és így az isteni természet által nyújtott minden védelem nélkül, teljesen kiszolgáltatottan belép abba a birodalomba, aminek halál, pokol és kárhozat a neve, és aminek ura a sátán, hogy az embert kiszabadítsa és kivezesse onnan, hogy utána valóságos szentségben és igazságban újjáteremtsen a bukott Ádám képét viselő ő emberből a Krisztus képét viselő új emberré. Ezt a komplex folyamatot nevezi Pál megváltásnak.

Ennek folyamán azonban nem Isten változik meg, hanem az ember lesz egészen mássá, mint aki volt. Krisztus megváltó halálának és a teljes megváltó műnek végeredményeként az ember új teremtménnyé, Istennek a Krisztus képét viselő gyermekévé lesz. Krisztus megváltó halálának következtében tehát az ember arcvonásai íródnak át. Ádám, de még inkább Káin képmása

helyett a megváltás eredményeként Krisztus képmása fog kirajzolódni rajta. És az sem közömbös, hogy ebben az életben a megfeszített Krisztusé, az eljövendőben pedig – ez a hívők reménysége – a feltámadott, megdicsőült Krisztusé. Pál szerint az elsőt nem lehet kihagyni. Bármennyire szeretnénk – mondja Pál – nem ölhetjük fel halandó testünkre az új embernek a feltámadt Krisztus mennyei dicsőségének fényében ragyogó romolthatatlan testét. Pál ezt sokszor, sokféleképpen is kifejezi. A legradikálisabban talán a Galata levélben mondja ki, ahol kétszer is leírja, hogy az ő helye ezen a földön Krisztussal együtt a kereszten van. A 2. fejezet 20. versében így ír: „Krisztussal együtt ke-

Pál számára a megváltásban való részesülést ebben az életben a Krisztus kereszthalálába való belevonatás, az eljövendő életben pedig a Krisztus föltámadásában való részesedés jelenti.

resztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” A 6. fejezet 14. versében pedig ezt mondja: „Én azonban nem kívánok mással dicsekedni, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségével, aki által keresztre feszítettetted számomra a világ, és én is a világ számára.”

Pál számára a megváltásban való részesülést ebben az életben a Krisztus kereszthalálába való belevonatás, az eljövendő életben pedig a Krisztus föltámadásában való részesedés jelenti. Az ilyen megváltásból azonban – valljuk meg – ösztönösen nem kér az ember. Valljuk meg, minden porcikánk irtózik még a gondolatától is, hogy – miként Pál máshol mondja, nemrég prédikálnunk is kellett róla – itt a földön Krisztus halálának képmásává kell lennünk, vagy ahogy Luther mondja: hit által bele kell vonatnunk Krisztus szenvedésébe és halálába. Közünk kell, hogy legyen hozzá: de többé már nem úgy, hogy a keresztre feszítők táborában állunk, hanem úgy, hogy nem ellenállva, nem védekezve, nem átkozódva, hanem némán engedjük magunkat Krisztussal együtt keresztre vonni. Mert Krisztus ezt tette, ebben nyilvánult meg az ő igazsága, amiben Isten gyönyörködött, és ha Krisztus lelkiületével engedjük és tűrjük, hogy velünk is ez történjen, akkor fogja Krisztus igazságát tükrözni az életünk, és – szeretett Fiának igazságát felismerve rajtunk – Isten is akkor fog kiengesztelődni irántunk. Mert akkor már többé nem a bűneinket fogja látni, hanem Krisztus rajtunk tükröződő igazságát.

Valljuk meg: ez az, amiből mi nem kérünk! Semmiképpen sem akarjuk elfogadni, halani sem akarunk róla, hogy ebben a világban ezt jelenti keresztyénnek lenni! Ezt csak akkor tudjuk elfogadni, ha Isten kegyelme legyőzte az ellenállásunkat. Addig csak tiltakozni fogunk, és kákán is csomót keresve egyoldalúságot és más egyéb hibát próbálunk kimutatni Pál megigazulástanában és a megváltásról vallott nézeteiben. És kapva kapunk minden olyan teória után, ami vágyainkat kiszolgálva azt ígéri, hogy a Krisztussal együtt való keresztre vonatást, az önmagunk és a világ számára való megfeszítettést elkerülve is lehet keresztyénnek lenni. Meggyőződésem, hogy ez és nem más az oka Canterbury-i Anselmus megdöbbentő népszerűségének egyházunkban.

És most az Anselmus nevével fémjelzett tanításokra térve, megint ne a részletekben veszünk el, hanem a lényegét keressük! Anselmus szerint Isten azért lett emberré Krisztusban,

hogy kereszthalálával Istent kiengesztelje és az ember bűnéért Istennek elégtételt adjon. Vagyis Krisztus kereszthalála Anselmus szerint Istenben idéz elő változást. Isten Krisztus halálára tekintve kiengesztelődik, megenyhül haragja, és magához öleli a bűnös embert. Nemcsak elfogadja úgy, ahogy van, de meg is hagyja olyannak, csak éppen többé nem fenyegeti büntetéssel. Az Anselmus tanítására építő rendszerekben a Krisztus keresztyé így hidalja át az egyébként áthidalhatatlan szakadékot Isten és ember között. Vagyis az ilyen rendszerekben Krisztus halálának, mint áldozatnak a hatására, Isten változik meg irántunk! (Az az Isten, akihez Jakab szerint a változásnak még csak az árnyéka sem férközhet! Az az Isten, aki Pál szerint a bűn kérdésében nem ismer alkut!)

Az Anselmus tanítására építő rendszerekben úgy áll helyre a bűn miatt megszakadt közösség Isten és ember között, hogy Isten Krisztus haláláért engedményt tesz: kegyelmével fátylat borít bűneinkre, hogy többé ne lássa őket. Anélkül, hogy mi ténylegesen átmennénk a bűnnek, a világnak, sőt önmagunknak való meghalás, a Krisztussal együtt való naponkénti keresztre feszítettetés fázisán. Végre lehet úgy keresztyénnek lenni, hogy közben a világ értékrendjét követjük. Hogy az odafönt valók keresése helyett az idelent valókat gyűjtögetjük, és megfélekedve arról, hogy nincs itt maradó városunk, arra törekszünk, hogy minél könnyelműbben berendezkedjünk ebben a világban. És ha emellett igehirdetői szolgálunk is van, nyugodtan prédikálhatunk úgy, hogy Krisztus azért szenvedett olyan sokat, hogy nekünk már ne kelljen; azért ízelte meg a halál keserű poharát, hogy nekünk ne kelljen többé félelemmel gondolnunk a halálra, hiszen ha hiszünk, bármikor ér is minket a halál, Isten nem fogja vizsgálni életünket, cselekedeteinket, hanem Krisztus haláláért, mint engesztelő áldozatért, automatikusan bebocsát örök országába. Pontosan úgy, ahogy ezt a számomra mindig megdöbbenő magabiztossággal fogalmazott, Isten ítéletével nem számoló, ill. annak kimenetelét – úgymond Krisztus kereszthalálára néző hittel – megelégedő gyászjelentések is tükrözik: „elhunyt szerettünk hazatért mennyei Atyjához”, stb. Mintha aki evangélikus, azt az örök kárhozat veszélye csupán e tényért ab ovo nem fenyegetné többé. És Anselmus követőiként nyugodtan prédikálhatunk úgy is, hogy ha hiszünk, akkor Isten Krisztus áldozatára tekint, és nem bűneinkre: bűneinkkel ezért nem kell többet foglalkoznunk, fátylat rájuk, bátran rábízhatjuk magunkat a kegyelemre. Biztos, hogy szívesebben fogják hallgatni, mintha arról beszélnénk, hogy aki valóban hisz Krisztusban, annak bizony naponta meg kell halnia a bűn számára, hogy már csak Istennek éljen, mert a Krisztus követése ezen a földön nemcsak önmagunk naponkénti megtagadását, hanem a keresztnaponkénti fölvetelét is jelenti, amit egészen addig, amíg keresztyén létünkön világi módon gondolkodunk, örömtelen

Aki valóban hisz Krisztusban, annak bizony naponta meg kell halnia a bűn számára, hogy már csak Istennek éljen, mert a Krisztus követése ezen a földön nemcsak önmagunk naponkénti megtagadását, hanem a keresztnaponkénti fölvetelét is jelenti, amit egészen addig, amíg keresztyén létünkön világi módon gondolkodunk, örömtelen életnek fogunk tartani, és irtózunk tőle. Mert az odaadott élet el nem múló örömét csak az tapasztalhatja meg, aki nemcsak hívőnek vallja magát, de úgy követi Krisztust, ahogy azt ő maga követeli.

életnek fogunk tartani, és irtózunk tőle. Mert az odaadott élet el nem múló örömét csak az tapasztalhatja meg, aki nemcsak hívőnek vallja magát, de úgy követi Krisztust, ahogy azt ő maga követeli, amikor Lk 14,25kk-ban – a jövő vasárnap prédikációs textusában – világossá teszi, hogy aki utána akar menni, annak mit kell tennie és mivel kell számolnia. Aki mindezt vállalja, annak ígéri azt az örömet, ami az ő öröme is volt, amikor az Atya iránti feltétlen szeretetből és engedelmességből, és a mi elesettségünkön szánakozó irgalmas szeretetből elindult a keresztfelé. Nem kényszeredetten, nem fogcsikorgató engedelmisséggel adta oda az életét, hanem a szeretet nagy áldozatát vitte végbe: Isten akaratából kiszolgáltatta magát ellenségeinek, a világi hatóságnak, a halálnak, a sátánnak, önként lépve be az Istentől való elhagyatottság reménytelen poklába. Úgy, ahogy a keleti egyház Anselmustól érintetlen liturgiájának ősi szövegében a szerzési igék bevezetéseként áll: „Szent vagy, örök Királyunk, mert úgy szeretted a világot, hogy egyszülött Fiadat adtad, hogy aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Ő, miután mindenben gondoskodott rólunk, azon az éjszakán, amelyen elárultatott, de mégis önként szentelve oda magát a világ életéért, kezébe vette a kenyeret, hálát adott, megáldotta, stb.” Íme, ebben a tömör liturgikus mondatban benne van a válasz az „adta vagy hagyta” kérdésre épp úgy, mint az engedelmességből elszenvedett vagy az önként vállalt áldozat kérdésére. Igen, az Atyának engedelmeskedve, de önként engedelmeskedve: hogy a mennyei Atya az Ő és Fia szeretetáldozatába minket is belevonhasson, hogy általa meghaljunk a bűnnek, új teremtménnyé legyünk, valósággal újjászülessünk – mert ez az egyetlen reménységünk! De úgy is mondhatom, hogy Istennek is ez az egyetlen reménysége és egyben kétségbeesett utolsó kísérlete arra, hogy az örök haláltól és kárhozattól megmentsen minket.

Az úrvacsora ezért nem áldozatbemutató, ahogy Anselmus alapján római katolikus testvéreink gondolják, hanem az úrvacsora a keresztség mellett a másik csodálatos eszköz arra, hogy Krisztus halálába hit által valósággal belevonassunk, hogy reménységünk szerint egykor föltámadásának is részesei legyünk. Mert csak a Krisztus áldozatába való belevonatás által lehetünk új teremtménnyé, Isten számára elfogadható új emberré. (A belevonatás Luther kifejezése.) Ezzel szemben az anselmusi teológia alapján álló miseáldozat Jézus halálának, mint áldozatnak ajánlásával akar a bűnös ember számára elfogadható Istent – idézőjelben – „előállítani”.

„Theologia crucis” vagy „theologia gloriae?”

Azzal kezdtem, hogy ma a lényegről fogunk beszélni. Íme, itt jutottunk el a lényeghez: Pál és nyomában Luther tanítása úgy viszonyul Anselmuséhoz, mint a *theologia crucis* a *theologia gloriae*hoz. Pál és Luther szerint Isten odaadja fiát, aki önként megy a keresztre, hogy minket Istennel megbékéltessen, más szóval kiengeszteljen, hogy mi bátran át merjük adni, ki merjük szolgáltatni magunkat Isten kegyelmének, hogy belevonjon minket Krisztus szenvedésébe és halálába, hogy így a bűn és a világ számára meghalva, Istennek föltámadva, új teremtményként, örök életet örököljünk Isten eljövendő országában. Ez *theologia crucis*, ami mellett Pál és Luther letette a voksát, és amihez magam is ragaszkodni kívánok.

Ezzel szemben az Anselmust követő, és a *theologia gloriae* módszerével dolgozó rendszerek azt az egyszerű tényt homályosítják el, hogy az emberre nézve első renden nem is-

ten haragja és ítélete jelent fenyegetést, hanem a bűn. Következésképpen azt is elhomályosítják, hogy Krisztus áldozati halála sem Isten haragjától és ítéletétől vált meg minket, hanem a bűntől. Ha a bűntől való megváltásban részesülünk, akkor természetesen az isteni harag és ítélet is elfordul rólunk, de ez már csak következmény, másodlagos jelentőségű dolog. Az anselmusi rendszerek azt sugallják, hogy a bűn fenyegető következményei miatt Istentől kell félnünk, és csak a kilátásba helyezett büntetés, az ítélet és a harag miatt kell a bűntől tartózkodnunk. Ezzel szemben Pál apostol és Luther arra tanít, hogy ne Istentől féljünk, mert ő soha nem ellenségünk, hanem a bűntől rettegjünk, a bűnt lássuk valóban bűnnek, azaz rossznak, az életünket és mások életét is pusztító és tönkretévő erőnek, amitől éppen ezért kell iszonyodnunk, és ellene éppen ezért kell – Pált idézve – vérig menő küzdelmet folytatnunk, még akkor is, ha saját erőnkből esélyünk sem lehet a győzelemre, hanem csak akkor győzhetünk, ha Isten kegyelme – Krisztus halálának és föltámadásának misztériumába belevonva – rajtunk és bennünk is véghezviszi a megöklés és az új életre támasztás, más szóval a megváltás isteni művét. Pál és Luther, mint a kereszti teológusa, azzal bátorít, hogy a bűnnel és a halállal szembeni minden tehetetlenségünk ellenére hitben mindennél biztosabb reménységünk lehet. De ahhoz, hogy ez valóra váljék, bátran és Isten iránti teljes bizalommal ki kell szolgálatnunk magunkat a kegyelemnek, ami nem a bűnt eltakaró fényes lepel, hanem a Szentlélek által rajtunk és bennünk munkálkodó, Krisztust az életünkben jelenvalóvá tevő, hatalmas isteni erő, amitől akkor sem kell megrettennünk, ha munkáját olyan fájdalmasnak érezzük, mint a sebész kését, amely látszólag halálunkat munkálja, miközben az élet új lehetőségét nyitja meg előttünk.

Luther reformátorrá válásában köztudottan szerepet játszottak a templomok ítéletet ábrázoló freskói, oltárképei, amelyek megfélemlítő hatásúak voltak. Nem a bűntől, hanem az ítélő Istentől és Krisztustól való félelmet gerjesztették. Ezek a freskók az akkor uralkodó anselmusi teológia képi lenyomatai. Művészi bizonyítékai annak, hogy Anselmus nyomán a középkori egyház fő kérdése nem az volt, hogyan szabadulhatunk meg a bűntől, hanem hogyan szabadulhatunk meg Isten fenyegetésétől, az ítélettől, a pokoltól. Ezek a képek – Anselmus nyomán – Isten létét tették az emberre nézve fenyegetővé, hogy aki nézte őket, már-már azt gondolta, jobb lenne, ha nem lenne Isten, és nem arra gondolt, hogy jobb lenne, ha nem lenne bűn. A félelem feloldásának lehetőségét pedig az akkori egyház az Istennel való alku, hadd ne mondjam, üzlet megkötésében látta: a miseáldozat, mint engesztelő áldozat naponkénti felajánlásában, élőkért és holtakért. Később pedig a búcsúban. Summa summarum: amíg a Szentírás fő kérdése az, hogy Isten mit tegyen a bűnbe esett és így kárhozatba rohanó ember megmentéséért, addig az Anselmus nyomdokán járó egyház fő kérdése az lett, hogy az ember mit tehet Istennel, hogy bűn miatti haragját lecsítsa, és a megérdemelt ítéletet valahogy megússza.

Nem befejezem, hanem abba hagyom, mert úgy érzem, már így is túlléptem a rendelkezésemre álló időkeretet. Láhattuk, hogy mint minden valódi teológiai kérdés, megváltásunk kérdése is végső soron a lutheri értelemben vett *theologia crucis* és *theologia gloriae* közötti választás kényszere elé állít minket.

„...Ha valaki püspökségre törekszik...”

A püspöki tisztség teológiai értékelése¹

Kézfeltétellel válasszatok magatoknak az Úrhoz méltó püspököket...

A mottóként választott idézetet az újszövetségi kánonból éppen csak kimaradt, annak könyveivel lényegében egyidős ókeresztény iratban, a Didakhéban olvashatjuk (Did 15,1).² A rendelkezésből kitűnik: ógyházi elődeink nem praktikus vezetésméleti szempontok alapján választották ki a püspökeiket, hanem abban az esetben tartották alkalmasnak őket, ha méltóknak bizonyultak az Úrhoz, az Úr szolgálatára.

A történelmi hűség kedvéért kell jeleznem: amikor ezt a tanulmányt írom egy váratlanul elmaradt lelkeszi munkaközösségi előadás pótlásaként, 2010. októberét-novemberét írjuk. A Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerületben ezekben a napokban indult el a püspök-választás folyamata a jelölésekkel. Jelen pillanatban – nem hivatalosan – már konkrét nevek is keringenek az egyházkerületi köztudatban. (Közöttük önjelöltek is, ahogyan az lenni szokott...) A helyzetet fokozza az a hónapokkal ezelőtt született zsinati beadvány, amely egyenesen a püspöki tisztség megszüntetését vagy legalábbis radikális leépítését szorgalmazza, és egyházunk jövőjét – a presbiterianus-református modellhez vészesen hasonló módon – legfeljebb egyetlen püspökkel, illetve néhány kiszélesített jogkörrel felruházott esperessel képzei el.

Ennek alapján talán magabiztosan jelenthetjük ki, hogy teológiai káosztól és identitásválságtól szenvedő egyházunkban alighanem a püspöki tisztséget sem látjuk, értjük a maga eredeti valóságában, és ebből a tájékozatlanságból további zavarodottság és tévelygés fakadhat. Jelen tanulmányban – tartózkodva a minden bizonnyal egyre fokozottabbá váló „püspökválasztó” hangulat meglovagolásától – megpróbáljuk szigorúan teológiai szempontból körüljárni, értékelni a püspöki tisztséggel kapcsolatos kérdéseket, remélhetőleg ezzel is segítve jócskán megté-
pázott önértelmezésünk helyreállítását, megerősítését.

A püspöki tisztség alakulása az egyház történelmében

Püspök szavunk görög eredetű, alapja az Újszövetségben is több helyen olvasható *επισκοπος* kifejezés. Etimológiailag a *σκοπος* szó áll a háttérben, amelynek jelentése: *cél, szándék, akarat*, illetve *őr, felügyelő, sőt kém, hírszerző*. Az igei alak tartalmában benne foglaltatik a *körülnézés, kitekintés, megvizsgálás, kutatás, kémkedés, mérlegelés, megfontolás, törődés, figyelembe vétel*, de a *szándék, a valamiféle cél felé törekvés* is. Ennek a szónak származtatott alakja az *επισκοπειν*, amellyel a görög nyelv a *konkrét ügyre való odafigyelést, felügyeletet* írja le, de ugyanígy jelentheti *egy tisztség, feladat ellá-*

1 Elhangzott a Soproni Egyházmegye LMK ülésén (Farád, 2010. november 10.)

2 Apostoli atyák. Szerk: Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1988. 100. oldal

tását is. Az επισκοπη főnév a *valami felett való felügyeletet*, illetve a *meglátogatást* jelenti. Rokon értelmű alakja az επισκοπειν igének az επισκεπτομαι, amely a *megfigyelés, felkutatás* – átvitt értelemben egyfajta *vizsgáztatás, kritika alá vétel* – aktusát írja körül. Így jutunk el a már az Újszövetségben konkrét, jól körülhatárolható egyházi tisztséget jelentő επισκοπος kifejezéshez, amelynek alapjelentése: *megfigyelő, kém, felügyelő*, illetve kissé tágabban értelmezve *felelős pozícióban lévő, tisztséget ellátó ember*.

A püspöki szerepkör az újszövetségi korban

Az Újszövetségben az επισκοπος főnév öt alkalommal fordul elő.

Pál a diakónusokkal együtt mint gyülekezeti elöljárókat üdvözli levelében a Filippi városában élő επισκοπος-okat – akik ezek szerint többen voltak, azaz testületet, közösséget, kollégiumot alkottak (Fil 1,1).

Ugyancsak konkrét elöljárói tisztségként utal az apostol az επισκοπος-ra, amikor annak elvárt jellemzőit sorolja:

...legyen feddhetetlen, egyfeleségű férfi; megfontolt, józan, tisztességes, vendégszerető, tanításra alkalmas; nem részeges, nem kötekedő, hanem megértő, a viszálykodást kerülő, nem pénzsóvár; olyan, aki a maga háza népét jól vezeti, gyermekeit engedelmségben és teljes tisztességben neveli. (...) Ne újonnan megtért ember legyen, nehogy felfuwalkodva az ördöggel azonos ítélet alá essék. Szükséges, hogy a kívülállókna is jó véleményük legyen róla, nehogy gyalázatba és az ördög csapdájába essék. (1Tim 3,2–4. 6–7)

Az Újszövetség megőrzött egy ezzel egyenértékű másik jellemzést is az επισκοπος-ról, szintén a páli korpuszban³ (Tit 1,7–9). Ennek a szövegnek a többléte az, hogy itt már nem csupán az επισκοπος erkölcsi feddhetetlenségéről van szó, hanem arról is, hogy neki feltétlenül az igaz tanítást kell képviselnie, azaz teológiai értelemben is felelőssége van a gyülekezetben. Ennél fogva az επισκοπος az, aki emberileg is meggyőző erővel kell hogy szembeszálljon a tévtanításokkal. Csak az lehet ugyanis επισκοπος, aki

...ragaszkodik a tanítással megegyező igaz beszédhez, hogy az egészséges tanítással tudjon bátorítani, és meg tudja győzni az ellenszegülőket. (Tit 1,9)

Lukács is említi az επισκοπος-okat, mégpedig Pál milétoszi beszédében, amikor az apostol az efezusi gyülekezet vezetőit pásztori kötelességükre figyelmezteti:

ViseljeteK gondot tehát magatokra és az egész nyájra, amelynek őrizőivé tett (εθετο επισκοπους) titeket a Szentlélek, hogy legeltessétek az Isten egyházát, amelyet tulajdon vérével szerzett. (ApCsel 20,28)

Végül magát Jézust is επισκοπος-nak mondja az Újszövetség, amikor egy ószövetségi eredetű hasonlattal élve a tévelygésből megtért hívők lelkének pásztorát és gondviselőjét (ποιμενα και επισκοπον των ψυχων υμων) mutatja be a személyében. (1Pt 2,25)

3 Páli korpusznak nevezzük a Pál apostol nevéhez köthető újszövetségi iratok összességét.

Az elsődleges apostoli tekintéllyel már nem rendelkező, ám időben az Újszövetséghez közel álló ókeresztény írók között kiemelt jelentőséggel bír témánk szempontjából Ignatius (Antiochiai Szent Ignác) egyházatya, aki 110 körül keletkezett leveleiben többször is megemlíti az επισκοπος-t. A kifejezés ekkoriban már kétségkívül azt a személyt jelölte meg, aki egy adott gyülekezet lelki és jogi vezetője volt. A tisztséggel kapcsolatban Ignatius álláspontja teljesen egyértelmű. Szerinte az επισκοπος – aki mellett ott áll egy testület, a vének (πρεσβυτεροι) – személyében jeleníti meg a gyülekezet egységét, azaz a Krisztus-testnek az úrvacsorában is megvalósuló egyetemességét:

Ahogy az Úr sem tett semmit az Atya nélkül, egy volt vele, sem egymagában, sem apostolai által, úgy ne tegyetek ti se semmit a püspök és a presbiterek nélkül; ne próbáljatok semmi olyat tenni, ami nektek külön jónak látszik, hanem egy legyen az egybegyűltek imádsága, egy legyen könyörgése, szelleme, egy a reménye a szeretetben, a szeplőtlen örömben, amely Jézus Krisztus, akinél jobb nincsen. Mindnyájan Isten egy templomává tömörüljétek, mint egy áldozati oltárra, az egy Jézus Krisztusban, aki az egy Atyától jött, és az egy Atyánál volt, és őhöz tér vissza. (Ign ad Magn 7,1–2)⁴

Nem véletlen, hogy az επισκοπος személye Ignatius tanúsága szerint nem jogi vagy gazdasági területen, hanem az evilági sík fölé emelkedő liturgiában nyerte el igazi jelképességét az ókeresztény egyházban:

A püspök nélkül semmi olyat ne tegyetek, ami az egyházzal kapcsolatos. Azt tartások érvényes eucharisztianak, amelyet a püspök vagy megbízottja végez. Ahol a püspök megjelenik, ott legyen a sokaság, ahogyan ahol Jézus Krisztus van, ott van az egyetemes egyház. A püspök nélkül nem lehet sem keresztelni, sem szeretetlakomát tartani; amit azonban jóváhagy, az Istennek is tetsző, hogy biztos és szilárd legyen mindaz, amit tesznek. (Ign ad Smirn 8,1–2)⁵

A liturgiai egység mellett, attól elválaszthatatlanul az επισκοπος másik fontos szerepe a dogmatikai egység megjelenítése volt. Ő képviselte ugyanis az igaz tanítást:

Nyilvánvaló, hogy a püspököt úgy kell tekintenünk, mint magát az Urat. (Ign ad Ef 6,1)⁶

Az επισκοπος-szal való közösség ennek megfelelően a helyes tanítás melletti állásfoglalást jelentette:

Aki a püspököt tiszteli, azt Isten is megbecsüli; aki a püspök tudta nélkül tesz bármit is, az a sátánnak szolgál. (Ign ad Smirn 9,1)⁷

Az επισκοπος a gyülekezet vezetője volt, aki a Krisztus-test dogmatikai és liturgikai egységének megjelenítőjeként személyes tekintéllyel is rendelkezett a rá bízottak szemében:

4 Apostoli atyák. Szerk: Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1988. 173. oldal

5 Uott. 190. oldal

6 Uott, 166. oldal

7 Uott.. 191. oldal

Illő ezért, hogy ti is egyetértetek a püspök akaratával, ahogyan teszitek is. Említésre méltó presbitériumotoknak éppúgy, mely Istenhez méltó, olyan összhangban kell lennie a püspökökkel, mint a lant húrjainak. Egyetértésetek és harmonikus szeretetközösségetek ad alkalmat Jézus Krisztus dicséretére. (Ign ad Ef 4,1)⁸

A püspök szerepe az ókori birodalmi egyházban

Az újszövetségi kort követően az egyházban nyomon követhető a püspöki tisztség szerepének bővülése, ami azonban alapjait tekintve nem jelent változást. Jelen keretek között csak utalás-szerűen állapítjuk meg, hogy a keresztény gyülekezetek növekvő száma és létszáma hamarosan szükségessé tette egy állandó, egységes és áttekinthető szervezet kialakítását. Ebben a rendszerben a püspöknek továbbra is a csúcson volt a helye, ám már nem gyülekezeti vezetőként. Ezt a szerepkört a kezdetektől mellette álló presbiterek vették át tőle, akiket a püspök delegált az újonnan alakult gyülekezetekbe. A püspök joga volt ez a kiküldés, amivel felhatalmazta a presbitereket a nyilvános igeszolgálatra és a szentségek kiszolgáltatására – vagyis a mai értelemben vett lelkészi szolgálatra –, ami azonban elvileg továbbra is püspöki jogkör maradt. A püspök kézfeltétellel szentelte fel a presbitert, együtt a presbiterek közösségével, ahogyan azt például a 215 körül keletkezett *Traditio Apostolica* leírja:

Amikor presbitert szentelnek, a püspök tegye rá kezét a fejére, a presbiterek ugyanúgy, és imádkozzék aszerint, amit a püspökszenteléssel kapcsolatban előadtunk.⁹

Maguk a püspökök is testületet alkottak, és közöttük rangkülönbségek is kialakultak. Egy provincia fővárosának a püspöke – a metropolita – a világi közigazgatásnak megfelelően jogot formált a tartomány valamennyi püspökének, illetve rajta keresztül a presbitereknek és a gyülekezeteknek a vezetésére. A püspökszenteléshez szükséges volt a metropolita hozzájárulása, amint a niceai zsinat is rendelkezett 325-ben:

Az pedig általában nyilvánvaló, hogy ha valaki a metropolita beleegyezése nélkül lett püspök, arról a nagy zsinat azt határozta, hogy ne is legyen püspök.¹⁰

Mint hogy a püspökök testületet alkottak, és így már nemcsak a gyülekezet, hanem az egész egyház egységét és egyetemességét jelentették meg, ezért felszentelésük sem csupán a fennhatóságuk alá tartozó gyülekezetek ügye volt. A 314-es Arles-i zsinat például úgy rendelkezett, hogy püspököt csak a püspökök közösségében lehet felszentelni:

Azokról, akik jogot formáltak arra, hogy egyedül szenteljének püspököt, azt határoztuk, hogy erre senki ne merészeljen vállalkozni, csak ha másik hét püspököt vett maga mellé. Ha pedig hetet nem tudott összegyűjteni, ne merjen szentelni, ha legalább hárman nincsenek.¹¹

8 Apostoli atyák. Szerk: Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1988. 165. oldal

9 Az ókeresztény kor egyházfegyelme. Szerk: Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1983. 87. oldal

10 Uott. 286. oldal

11 Az ókeresztény kor egyházfegyelme. Szerk: Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1983. 270. oldal

Minthogy a Római Birodalom szervezetébe lassan belesimuló egyház püspökei az állami hivatalnokokkal egyenrangú személyek voltak, megnőtt a hatalmi ambíciók kiélésének a veszélye is. Ezért döntött úgy például IV. század közepén a szerdikai (szófia) zsinat, hogy egyetlen újonnan megkeresztelt tekintélyes ember sem lehet nyomban püspök:

Ha egy gazdag embert vagy egy fórumi ügyvédet püspökségre jelölnek, ne szenteljék fel, amíg nem töltötte be a lektor, a diakónus és a pap tisztségét, hogy az egyes fokozatokon át jusson el, ha méltónak bizonyult, a püspökség magaslatára.¹²

Az antiochiai zsinat 330 körül megtiltotta, hogy a püspök megnevezze az utódát:

A püspöknek még élete végén sem szabad maga helyett más püspököt rendelnie utódjául. Ha ilyesmi előfordulna, a kinevezés legyen semmis. Tiszteletben kell tartani az egyházi szokást, amely előírja, hogy a püspököt csakis zsinat jelölje ki azoknak a püspököknek a beleegyezésével, akiknek az előd halála után joga van azt kinevezni, akit méltónak találnak.¹³

Azaz: püspököt csakis a többi püspök testülete, vagyis a zsinat jelöljön – és így a püspöki tisztség ne kerülhessen az esetleges önjelölt karrieristák kezébe.

A püspöki tisztség a középkori egyházban

Ismét csak utalni tudunk arra a következő egyháztörténeti fordulatra, hogy a püspöki tisztség az ókor végére politikai hatalommá nőtte ki magát. A püspökök a római állam bírásaival azonos tekintéllyel bírtak, ami a Kelet-római Birodalomban annak fennállásáig, a középkor utolsó évszázadáig meg is maradt.

Némileg másként alakult ez nyugaton, ahol a püspökök tekintélye éppenséggel a Római Birodalom felbomlása következtében értékelődött fel. Az egyház és annak a püspök mellett működő, egyre bővülő hivatali szervezete hálóként fedte le a Római Birodalmat. Amikor 476-ban a császár testőrségének parancsnoka, a germán Odoaker úgy döntött, hogy hatalmának megtartásához nincs szüksége többé formálisan sem egy – Bizánc által szentesített – római császárra, széthullott az állam szervezete. A római civilizációt nélkülöző egykori polgárok a felfordulás közepette csupán az egyházra tudtak támaszkodni, hiszen az egykori társadalmi szerveződések közül egyedül ez vészelte át viszonylag sértetlenül az összeomlást. Így lett a püspök mint egyházi vezető az államszervezettől független politikai tekintéllyé. Európa megmaradásának végső soron ez volt az alapja a középkor első évszázadaiban.

A püspökök között természetes módon az egykori birodalmi központ, Róma püspöke bírt a legnagyobb tekintéllyel. Így terjedt el például csaknem az egész nyugati egyházban a VIII. századra végérvényesen az a római liturgikai rítus, amely a mi istentiszteleti rendünk alapját is képezi. A frank császárok idején, a IX. századtól így lett Róma püspöke pápa, a püspöki tisztség pedig olyan politikai hivatal, amelynek betöltésénél nem feltétlenül a lelki adományok játszották a főszerepet. A püspök mellett a középkor során egyre bővülő hivatalnoki gárda – az úgynevezett

12 Uott. 309. oldal

13 Uott. 302. oldal

székeskáptalan – működött, amelynek tagjai gyakorlatilag minden szolgálatot elvégeztek. Maga a püspök gyakran csak formálisan volt a rá bízottak főpásztora, valójában világi főnemesként élt.

A középkor során éppen a pápaság kialakulásához kapcsolhatóan jelentkezett egy újabb szempont a nyugati egyházban, amely gyakorlatilag egészen a reformáció idejéig kérdés maradt: vajon a pápa vagy a püspökök testülete, a zsinat az, aki a valódi főhatalmat gyakorolhatja az egyházban? A zsinat szerepe formálisan csorbítatlanul megmaradt, ám a püspöki tisztség – úgy is, mint a hitéletől gyakorlatilag egyre függetlenebb, önálló tekintély – mind jobban rátelepedett arra, ami egyháztani szempontból torzulásokat eredményezett.

A püspöki tisztség különböző tradíciói a reformáció utáni nyugati egyházban

A reformáció során részekre szakadt a nyugati egyház, és létrejöttek a ma is működő felekezetek. Egyházi jogi, gyakorlati és teológiai szempontból ezek különféleképpen értelmezték a püspöki tisztséget. A továbbiakban nagyon vázlatosan megpróbáljuk áttekinteni ezeket az eltérő értelmezéseket.

a) A püspöki tisztség lutheránus értelmezése

Ha nagyon szigorúan akarunk fogalmazni, azt kell mondanunk, hogy a püspöki szerepkörnek nincs sajátosan lutheri értelmezése, hiszen a reformáció gyakorlatilag nem érintette ezt a kérdést – legfeljebb annyiban, hogy a reformátorok elvárták a püspököktől, hogy világi nemesek helyett az egyház főpásztorai legyenek.

Nem arról van szó, hogy a püspökök lemondjanak hatalmukról. Egyedül azt kívánjuk tőlük, engedjék meg az evangélium tiszta tanítását, és könnyítse- nek azon a néhány rendszabályon, amelyet bűn nélkül lehetetlen megtartani! Mert ha ezt nem teszik meg, ám lássák, hogyan adnak majd számot Isten szí- ne előtt, amiért ezzel a megátalkodottsággal okot adnak az egyházszakadás- ra. (Ágostai hitvallás XXVIII. cikk)¹⁴

A lutheri reformáció egyházai ennek megfelelően döntően episzkopális egyházak maradtak, noha a püspök mellett megjelentek a világiakból álló egyháztanácsok, illetve a világi felsőbbtség egy bizonyos történelmi időszakban több államban döntő szerepet kapott a püspökök kijelölésében, illetve megválasztásában. Ez azonban jogi, illetve praktikus – a reformációt el nem fogadó püspökök miatt tulajdonképpen kényszerű – változás volt, amely a püspöki tisztség teológiai megítélésén nem változtatott.

A lutheri reformáció során nem merült fel az a lehetőség, hogy meg kellene szüntetni a püspöki tisztséget, és azt egyfajta zsinatpresbiteri rendszerrel kellene felváltani. A püspöki tisztséget azonban a korábbi időszaktól eltérően nem történelmi alapon értelmezték az apostolica successio¹⁵ megvalósulásaként, hanem magának a Krisztus alapította egyháznak isteni jogaiból vezették le:

14 Konkordia Könyv I. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest 1957. 62-63. oldal

15 Apostoli folytonosság: az egyházi szolgálat egyenes folytatása Jézusnak a tanítványaira hagyott missziói parancsának.

Ha tehát a törvényes püspökök ellenségei az evangéliumnak vagy megtagadják a felszentelést, akkor a gyülekezetek visszakapják ezt a jogukat. Mert ahol egyház van, ott megvan a jog is arra, hogy az evangélium hirdettessék. (...) Mindebből látható, hogy az egyháznak van joga arra, hogy megválassza és felszentelje lelkipásztorait. Ha tehát a püspökök eretnekségbe esnek, vagy megtagadják a felszentelést, a gyülekezetek isteni jog alapján kötelesek saját lelkészeik közreműködésével lelkipásztorokat és egyházi szolgákat felszentelni. A szakadásnak és egyenetlenségnek oka pedig ebben az esetben a püspök istentelensége és zsarnoksága. (Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről)¹⁶

A pápa által felszentelt püspök személye csupán a helyzet adta szükségből kerülhető meg – noha ez a tény magát a püspöki tiszteletet nem érinti:

Ha a püspökök igazi püspökök akarnának lenni, ha az egyház és az evangélium ügyét a szívükön hordanák, akkor a szeretet és egység érdekében, de nem kényszerítésre, megengedhetnénk, hogy minket és igehirdetőinket felszenteljék és megerősítsék hivatalukban. (...) De mert nem igazi püspökök, sőt nem is akarnak azok lenni, hanem világi urak és fejedelmek, akik sem prédikálni, sem tanítani, sem keresztelni, sem az egyháznak bármely más dolgát vagy szolgálatát nem akarják elvégezni, sőt üldözik és kárhoztatják azokat, akik ilyen szolgálatokat meghívás alapján végeznek, miattuk az egyház nem maradhat szolgák nélkül! Ezért nekünk magunknak kell majd alkalmas személyeket felavatnunk erre a szolgálatra, ahogyan a gyülekezetek és a régi atyák példát adnak erre. (Schmalkaldeni cikkek)¹⁷

A reformációnak így természetesen egyáltalán nem állt szándékában változtatni a püspökök egyházi főhatalmán, hiszen azt nem egyszerűen korhoz kötött praktikus kérdésnek tekintette:

Eszerint a püspököket mint püspököket, vagyis mint akikre az ige és a szentségek szolgálata van rábízva, az evangélium értelmében – vagy amint mondani szokták, isteni jogon – a következő hatalom illeti meg: bűnöket megbocsátani, az evangéliummal ellenkező tanítást elvetni, és a gonoszokat, akiknek istentelensége nyilvánvaló, az egyház közösségéből kirekeszteni – nem emberi erővel, hanem az igével. A gyülekezetek ebben szükségképpen, isteni jog alapján engedelmisséggel tartoznak nekik, az ige szerint: Aki titeket hallgat, engem hallgat (Lk 10,16). (Ágostai hitvallás XXVIII. cikk)¹⁸

Amikor a lutheri reformáció éltélfően beszél a püspökökről, akkor elsősorban a maga korának gyakorlatát kritizálja, amely nem érinti a püspöki tisztség teológiai értelmezését. Annak folytonossága a lutheri egyházban fennmaradt – egyházunk ilyen módon őrzi az apostolica successiót.

16 Konkordia Könyv II. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest 1957. 226-228. oldal

17 Uott. 40. oldal

18 Konkordia Könyv I. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest 1957. 56. oldal

b) A római katolikus teológia püspökképe

A tridenti zsinaton¹⁹ körvonalazott és napjainkban is érvényes római katolikus egyházfogalomnak szerves része a püspöki tisztség világos és egyértelmű meghatározása. Eszerint az egyház isteni jogon végzi tevékenységét, ebből adódóan pedig az abban szolgáló személyek is isteni jogon kapnak mandátumot a szolgálatukra.

Maga Krisztus a szolgálat forrása az egyházban. A szolgálatot ő alapította, tekintélyt és küldetést, irányítást és célt adott neki. (...) Tőle kapják a püspökök és a papok a küldetést és a fölhatalmazást (a „szent hatalmat”), hogy Krisztusnak, a Főnek személyében cselekedjenek, a diakónusok az erőt, hogy Isten népét a liturgia, az igehirdetés és a szeretet „diakóniájában” tudják szolgálni közösségben a püspökkel és annak presbitériumával. (A Katolikus Egyház Katekizmusa)²⁰

A római katolikus teológia sajátossága, hogy a püspökök szolgálatát ugyan krisztusi megalapozottságúnak tekinti, ám azt nem magától az egyháztól mint Krisztus népétől eredezteti, hanem egyfajta történeti folytonosságot feltételezve a római pápától mint Péter apostol utódától:

Ezért minden egyes püspök szolgálatát a püspöki kollégiumon belül végzi, közösségben Róma püspökével, Szent Péter utódával és a kollégium fejével; a papok szolgálataikat az egyházmegye presbitériumán belül végzik püspökük vezetése alatt. (...) Az Úr egyedül Simonból, akinek a Péter nevet adta, alkotta meg egyháza szikláját. Neki adta az egyház kulcsait; sőt az egész nyáj pásztoraivá tette. (A Katolikus Egyház Katekizmusa)²¹

A római katolikus felfogás a püspököt – éppen a fent említett testületiségből eredően – ugyancsak mint az egyház egységét és egyetemességét megjelenítő személyt látta:

Az egyes püspökök viszont az egység látható principiumai és az egység alapjai (ti. az egyház) részegyházaiban. (Lumen Gentium)²²

A katolikus egyháztan kétségtelen erénye az egyház egyetemességének komolyan vétele. Ezt az egyetemességet a püspök személye és szolgálata szimbolizálja. Ugyanakkor éppen ebben áll a tanítás gyengéje is: minthogy az apostoli folytonosságot szigorúan történeti alapon szemléli, ezért az egyház jelentős részét – például a lutheri reformációt – csupán ezen a folytonosságon kívül képes értelmezni.

c) A kálvini reformáció értelmezése az egyházi szolgálatról

A kálvini reformáció egyházi eleve csak magyar nyelvterületen tartották meg a püspöki tisztséget. Ez a püspöki tisztség azonban csak a nevében az, hiszen nincsen szerves kapcsolata a hagyományos episzkopalitással. A magyar református püspök így nem is püspök a szó sajátos értelmében: az elnevezés használata mindössze történelmi örökség.

19 1545-1563 között.

20 A Katolikus Egyház Katekizmusa 1997. <http://www.katolikus.hu/katek> 874-875. pont

21 Uott. 877. 881. pont

22 In: A Katolikus Egyház Katekizmusa 1997. <http://www.katolikus.hu/katek> 886. pont

Továbbá az Újszövetség népének szolgálait különböző néven nevezik; mondják ugyanis őket apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak. (...) A püspökök pedig az egyház felügyelői és őrei, akik a gyülekezet élelmével és más szükséges dolgaival sáfárkodnak. (Második helvét hitvallás XVIII.)²³

A többféle tisztség – és ennek nyomán a jelenlegi egyházban létező tisztségek is – református értelmezés szerint lényegében mégis egy és ugyanaz: különbözőségüket eleve elvetik.

Némelyeket ugyanis pátriárkává avattak, másokat érsekké, másokat püspökké, valamint metropolitává, esperessé, diakónussá, aldiakónussá, gyertyahordozóvá, ördögűzővé, kántorrá, ajtónállóvá és nem tudom még, mivé, mint például bíbornokká, préposttá és perjellé, apáttá és főapáttá, kisebb és nagyobb rendek viselőjévé. Hogy mindezek mik voltak hajdan, vagy mik most, az már nem érdekel bennünket. (Második helvét hitvallás XVIII.)²⁴

Mint hogy nincs püspök, ezért az egyházi szolgálatot teljes egészében a lelkipásztorok végzik, mégpedig az egyház, illetve a zsinat vagy egyéb világiakból álló testület felhatalmazásával:

Az egyházi szolgálakat meg kell hívni és törvényes egyházi választással meg kell választani, azaz válassza ki őket lelkiismeretesen az egyház vagy azok, akiket erre az egyház kiküldött, szép rendben, zavargás, pártoskodás és marakodás nélkül. (Második helvét hitvallás XVIII.)²⁵

A lelkésznek a kálvini felfogás szerint nincs szüksége püspöki ordinációra, hogy a nyilvános igeszolgálatot és a szentségek kiszolgáltatását elvégezhesse. A tiszta tanítás feletti őröködést is a zsinat gyakorolja:

Zsinatokon szorgalmasan meg kell vizsgálni a lelkipásztorok tanítását és életét. (Második helvét hitvallás XVIII.)²⁶

A református felfogás alapvetően gyülekezetben gondolkodik, nem pedig az egyház egyetemességében. Így az egyház egyetemességét jelképező a püspöki tisztséggel sem tud mit kezdeni, ezért jobbra elveti, illetve radikálisan súlytalanítja azt. Ennek alapján azzal is tisztában kell lennünk, hogy amikor egyházunkban a püspöki tisztség háttérbe szorítása kerül szóba, akkor valójában nem a lutheri, hanem a kálvini egyházértelmezés szólal meg.

A püspöki tisztség mai gyakorlatunkban

A magyar evangélikusság a XVIII. század óta folyamatos identitásválságban szenved. Az akkori római katolikus államvallással szemben, illetve általa üldözött felekezetként veszedelmesen közel sodródott a hasonló cipőben járó, ám jóval népesebb református egyházhoz. Ennek óhatatlan következménye volt az, hogy teológiailag sok tekintetben idomult ahhoz, így a közelmúlt-

23 A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 1996. 164-165. oldal

24 Uott. 165. oldal

25 Uott. 165-166. oldal

26 Uott. 171. oldal

ban – és gyakran még napjainkban is – az evangélikus öntudat egyenlő volt azzal, hogy „protestánsok” vagyunk, azaz szemben állunk a katolikusokkal. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy elsősorban nem a saját, lutheri identitásunkat fogalmazzuk meg, hanem inkább a református paradigmát követtük, amitől pedig teológiailag igen élesen különbözünk.

A püspöki szerepkörrel kapcsolatban ugyanez a református hatás érzékelhető, mind a mai napig. (Bár nem lehetetlen, hogy a püspöki tisztség névleges fennmaradása a magyar nyelvű református egyháztestben pedig éppenséggel a lutheri reformáció visszahatása volt Kálvin korabeli híveinek gondolkodására!)

Hozzájárult ehhez még az a speciálisan kelet-európai jelenség, hogy a XX. század második felében az egyházunkban szolgáló, azt vezető püspökök diktatórikus, egyházellenes és attól idegen, az ateista államhatalmat kiszolgáló módon kormányozták a rájuk bízottakat. Ez azonban sajátosan teológiai értelemben nem érinti magát a püspöki hivatalt – noha az adott időszak püspökei éppenséggel elkötelezték magukat a tévtanítások mellett –, és helytelennek érzem azt a húsz esztendővel ezelőtti válaszreakciót, amely nem új, püspökségre méltó személyek keresésében vélte megtalálni a megoldást, hanem a püspöki szerepkör lutheri szemlélettől idegen megcsönkítésében, a választott zsinat alá rendelésében.

A Magyarországi Evangélikus Egyház jelenleg a fent vázolt helyzetéből adódóan ambivalens módon értékeli a püspöki tisztséget. Egyházunk mint lutheránus közösség alapvetően episzkopális egyház, ám sok szempontból a kálvini gondolkodásnak megfelelő zsinatpresbiteri elvek is megjelennek a mindennapi gyakorlatában.

Teológiailag egyet lehet érteni például a IV/2005. törvény azon rendelkezéseinek zömével, amelyek a püspök szerepét és jogkörét állapítják meg. Ezek szerint:

A püspök joga és kötelessége, hogy gondot viseljen az egyházi szolgálat tartalmi és személyi feltételeire... (87.§)²⁷

Ez nem mást jelent, mint hogy a püspök örökdió az egyház egységén, jó rendjén és törvényességén, a tiszta tanításon, a lelkészek erkölcsösségén, illetve általában a lelkési szolgálat tartalmán. Ezen felül kiemelt liturgikus szereppel is rendelkezik, tudniillik ő szenteli fel és állítja szolgálatba a lelkészjelölteket, illetve felszenteli a templomokat és egyéb istentiszteleti helyiségeket, valamint az orgonákat és a harangokat.

Az viszont már elgondolkoztató, hogy a püspök, aki hagyományosan a liturgia „őre”,
... a püspöki tanács tagjaként részt vesz az evangélikus istentiszteletek és liturgikus események rendjének megállapításában a zsinat jóváhagyásával. (88.§)²⁸

A törvényben szerencsére fel-feltűnik az a hagyományos és a lutheri gyakorlat által is vállalható és vállalt elv, hogy a püspök nem egyszerűen egy különleges beosztású lelkész, hanem személyében jelenít meg valamit, ami túlmutat az egyház jogi és szervezeti berendezkedésén. Ezt látjuk például a nyugdíjas püspökre vonatkozó rendelkezés esetében:

A püspöki címet a püspök nyugdíjba vonulása után is használhatja. (92.§)²⁹

27 Evangélikus Közlöny 2005. december 20. 31. oldal

28 Evangélikus Közlöny 2005. december 20. 31. oldal

29 Uott. 31. oldal

Az azonban megint csak intő jel, hogy amikor a törvény az egyházkerület tisztségviselőit sorolja, akkor a püspök ugyan első helyen, mégis a többi – az egyébként rendkívül fontos, ám külön szimbolikus jelentőséggel nem rendelkező szolgálatot ellátó – tisztségviselővel együtt van felsorolva:

Az egyházkerület tisztségviselői: a püspök, az egyházkerületi felügyelő, a püspökhelyettes, az egyházkerületi másodfelügyelő, az egyházkerületi ügyész, az egyházkerületi evangélizációs és missziói felelős, valamint az egyházkerületi Gusztáv Adolf Segélyszolgálati felelős. (94.§ [2])³⁰

Megdöbbenő számomra az is, hogy míg a zsinatnak legalábbis tanácskozási joggal rendelkező tagjai között ott találjuk például a tábori püspököt, sőt a Magyarországi Református Egyház (!) küldöttét, az Országos Lelkeszi Munkaközösség vezetője pedig egyenesen szavazati joggal vesz részt a zsinat munkájában, addig a püspökök mindössze a hitvallási iratokkal, a liturgiával és az egyház külkapcsolataival kapcsolatban szavazhatnak – összesen három szavazat a többieké mellett! –, illetve még néhány kérdésben van tanácskozási joguk: ezeket leszámítva viszont hivatalból nem is jelenhetnek meg a zsinat ülésein! (104–105§)³¹

Mindezeket azért tekintem aggasztó jeleknek, mert általuk a püspöki tisztség páratlansága, jelképes értéke csorbul, ráadásul a püspök zsinat alá rendeltsége akár egyetlen – éppenséggel megint csak szimbolikus jelentőségű – kérdésben a református hatást tükrözi. Ugyanennek a jele az is, hogy a püspök hazánkban régóta meglévő gyakorlat szerint egyben gyülekezeti lelkész is, így szolgálata ad absurdum alá van rendelve egy igazgató lelkész, illetve egy világiakból álló presbitérium rendelkezéseinek!

Ha valaki püspökségre törekszik...

...jó munkát kíván – írja Pál apostol. (1Tim 3,1)

A püspöki tisztség értelmezése, léte vagy nemléte ugyan a hitünk és az üdvösségünk szempontjából adiaforon³² kérdés, az egyház lényegéhez mégis szervesen hozzátartozik. Történeti vizsgálódásunk alapján megállapíthatjuk: nem igaz az a romantikus-protestáns elképzelés, amely szerint a püspöki tisztség csak az egyház megromlása idején nőtte ki magát a jó rend érdekében meglévő, a gyakorlatiasságot meghaladó jelképes szereppé. Az egyház nem autonóm gyülekezetek összességéként jelent meg a történelem színpadán, hanem mint egyetemes közösség, amely az apostoli hagyomány alapján végezte szolgálatát. (Ef 2,20) Ennek az apostoli hagyománynak az őre és egyben jelképe is volt a püspök, aki kezdetben a gyülekezet, később pedig egy nagyobb terület lelki vezetőjeként személyében testesítette meg az egyház egyete-

30 Uott. 31. oldal

31 Uott. 32–33. oldal

32 Adiaforon: olyan egyházi hagyomány, cselekmény, amelynek nincsen szerves kapcsolata az ember üdvösségével, ami éppen ezért bár szabadon elhagyható lenne, ám ugyanezért meg is tartható a hit különösebb sérelme nélkül. Adiaforon kérdés például a böjtölés vagy a keresztvetés.

mességét, felügyelve a tanfegyelmet és a liturgia tisztaságát és egységét, illetve ordinálva az újonnan szolgálatba állókat. Az egyház egészséges és természetes fejlődéséhez hozzátartozik tehát a püspöki tisztség központi szerepe, jelképes tartalma.

Azt persze nem állíthatjuk, hogy csak az episzkopális egyházban működik a Szentlélek, ám mivel az egyház szervezete önmagában adiaforon kérdés, nem szükséges, hogy a modernség – például a klasszikus angolszász demokrácia elveinek – oltárán feláldozzuk a magunk hagyományait, amelyeknek szerves része a kétezere éve kialakult episzkopális szervezet. Megjegyzendő, hogy az utóbbi hónapok vitái során az egyházszervezet radikális megváltoztatásával kapcsolatban teológiai érv nem merült fel. Az episzkopális rendszer tulajdonképpeni felszámolását célzó zsinati beadványnak két fő érve van: a modernség és a gazdaságosság. Hiszem, hogy csupán ezek mentén nem lehet orvosolni egyházunk bajait, hiszen erre egyedül a kereszt és az azt középpontba helyező – visszahelyező – tanítás alkalmas. Teológiai egység pedig nem jöhet létre másként, csak ha van valaki, aki számon kérheti a tiszta tanítást teológiai tanáron és falusi papon egyaránt. Ez a személy pedig a püspök, az *επισκοπος*, akinek megvan a maga tekintélye rendet tartani az egyházban – amelyben nem feltétlenül demokráciának, sokkal inkább theokráciának kellene uralkodnia.

Egyházunk berendezkedése alapvetően episzkopális, hiszen magától értetődő természetességgel ezt örököltük őseinktől. Nem azért vagyunk episzkopális egyház, mert az ellenreformáció nyomorúságában megpróbáltunk minél inkább egyenlőnek látszani az ugyancsak episzkopális berendezkedésű római katolikus államegyházzal – ellenben éppen az ellenreformáció nyomasztó öröksége az, hogy a kálvini reformációtól nagy mértékben átvettük a zsinatpresbiteri elvet, amelynek megfelelően a világiakból álló presbitérium gyakran a felszentelt lelkész felettéseként viselkedik az egyházközségben, a zsinat pedig ugyanígy telepszik rá a püspökök szolgálatára. Láthattuk: hatályos törvényeink értelmében például liturgikus kérdésekben nem a püspökök, hanem a zsinat – a javarészt teológiailag eleve képzetlen jogalkotó testület – a legvégső fórum. Arról nem is beszélve, hogy mivel a zsinatpresbiteri modell utat engedett az egyház lényegétől idegen világi demokráciának, illetve az azzal együtt járó individualizmusnak, ezért egyházunk sok tekintetben gyakorlatilag kongregacionalista közösséggé kezd válni, amelyben minden lelkész és gyülekezet magányosan végzi a szolgálatát, a tanfegyelem pedig egyre lazább. Az utóbbi két egyházmodell lényegénél fogva feleslegesnek tekinti a püspöki tisztséget – mint-hogy maga a lelkészi hivatal („Amt”, „ministry”) is legfeljebb funkcionális, nem pedig teológiai jelentőséggel rendelkezik.

A püspöki tisztség helyes értékelése segítséget adhat nekünk identitásunk tisztázásában, önmagunk komolyan vételében, illetve abban, hogy a jó rendet ne cseréljük fel egyféle parttalan, „weimarizálódásra” is hajlamos – a sokat emlegetett korszellemnek megfelelő – demokráciával. Ezért tartom fontosnak, hogy mielőtt a közelgő nyugati püspökválasztás kapcsán egyetlen komoly vagy komolytalan név is felmerülne, elsőként tisztázzuk a püspöki tisztség teológiai hátterét, illetve az abból adódó püspöki szerepkör lényegét.

Ha valaki majd 2011-ben a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerületben püspökségre törekszik...

... szintén jó – és a helyzet zavarosságából adódóan meglehetősen sok és kemény – munkát kíván.

Hogy kicsoda a Magyarországi Evangélikus Egyház püspöke, azt próbáljuk meg a továbbiakban a püspök szolgálatba állításának liturgiája alapján értelmezni. (Az alábbiakban a Liturgikus Könyv megjelenés előtt álló második kötetének szövegét veszem alapul, mert az egyházunkban soron következő püspökiktatás várhatóan ennek megfelelően fog végbemenni.)

A püspök szolgálatba állításának liturgiája természetes módon istentiszteleti alkalmon elhangzó, ünnepélyes és örömteli, hálaadó karakterrel bíró szöveg, nem pedig olyan programbeszéd, amelynek egy püspöki székfoglalóban van a helye. Mégis őrzi a püspöki tisztség teológiai értelmezésének lenyomatát, amelynek komolyan vétele híján adott esetben könnyen megkérdőjelezhetővé válhat az ünnepélyesen beiktatott püspök szolgálata.

Az egyik ilyen teológiai lenyomat a beiktatandó püspök esküjének szövegében érhető tetten: *Én, ... esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, Szentháromság egy igaz Isten, hogy püspöki szolgálatomban teljes erőmmel és minden tehetséggel egyházunk javát szolgálom. Egyházkerületünket lelkipásztori szeretettel kormányzom, a felügyeletem alá tartozó lelkésztestvéreimet és munkatársaimat szolgálatukban támogatom, testvéri közösségüket építem; a liturgia rendjén és az igeszolgálat evangéliumi tisztaságán öröködöm, egyházi életünk jó rendjét és békéjét a nekem adott isteni kegyelem és emberi erő mértéke szerint hűséggel munkálom. Isten segítsen erre engem. Amen.*³³

Érdemes összehasonlítani ezt az esküformulát a Pröhle-féle Agenda ma is használatos, 1996-os kiadásának szövegével. Az Agendának elvülhetetlen érdemei vannak a hazai lutheránus liturgikus megújulás terén, ám kétségkívül magán viseli a kétszázötven éves kálvini és racionalista befolyás jegyeit. Püspöki esküje a következőképpen hangzik:

*Én, ... esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, egy igaz Isten, hogy püspöki szolgálatomban teljes erőmmel és minden tehetséggel egyházunk építésére törekszem; egyházkerületünk egyházmegyéit, egyházközségeit és intézményeit lelkipásztori szeretettel irányítom; felügyeletem alá tartozó lelkésztestvéreimet és munkatársaimat szolgálatukban támogatom, és testvéri együttműködésre ösztönzöm; az igeszolgálat rendjére és evangéliumi tisztaságára felvigyázok; egyházunk kormányzásában igazságosan és részrehajlás nélkül egyházi törvényeink szerint járok el; a törvényesen hozott határozatokat végrehajtom és végrehajtom; egész egyházi életünk jó rendjén és békéjén a nekem adatott isteni kegyelem és emberi erő mértéke szerint hűséggel munkálom. Isten engem úgy segítjen. Amen.*³⁴

33 Evangélikus Istentisztelet – Liturgikus Könyv II. (munkaanyag) Kézirat 2010.

34 Agenda. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1996. 478. oldal

A régebbi szöveg fogalmazása inkább jogi, a jelenlegi inkább teológiai. Ha a püspök csupán egy jogi státuszt tölt be – például az egyházkerületi felügyelő elnöktársaként ő mindössze az egyházkerület lelkészi vezetője –, akkor valóban csak törekedhet az egyház építésére, hiszen egy zsinati határozat alapvetően megakaszthatja őt abban, hogy a Krisztus-test egységének megjelenítőjeként lépjen fel. Szolgatársait legfeljebb ösztönözheti feladatuk ellátására, de nem támogathatja őket, mint az ógyházi értelemben vett presbiteri – vagyis lelkészi – közösség vezetője, a „pásztorok pásztora”. Az egyházkerületet nem szemlélheti a maga hitben megvalósuló titokzatos egységében, mint az egyetemes egyház rábízott töredékét, hanem csak mint egyházmegyék, egyházközségek és intézmények – azaz jogi egységek – összességét. Így a püspök csupán mint az egyházi törvények végrehajtója jelenik meg, nem pedig mint *επισκοπος*, aki a maga szent szolgálatra elkülönített személyében képvisel valamit, aminek a múlt hatásoknak, elvárásoknak és divatnak kiszolgáltatott jog alanyaként nem képes megfelelni.

A püspök szolgálatba állításának liturgiájában a püspöki tisztség teológiai értelmezésének másik lenyomata abban az imádságban érhető tetten, amelyet epiklézis³⁵ jelleggel mond el az iktató püspök közvetlenül az iktatást megelőzően:

Úr Jézus Krisztus! Te rendelsz apostolokat és prófétákat, pásztorokat és tanítókat szent egyházad építésére, és te készíted fel őket a szolgálatra Szentlelked sokféle ajándékával. Irgalmodban bízva kérünk: szánd meg népedet, és (miután megerősítetted az úrvacsora szentségével,) hívd el ... testvérünket a püspöki szolgálatra. Áraszd ki rá Szentlelkedet, hogy püspöki szolgálatában téged kövessen, mindenkor igazat szóljon szeretetben, és valamennyi szolgálóddal együtt arra törekedjék, hogy a te néped eljusson a hit egységére benned, aki az Atyával és a Szentlélekkel élsz és uralkodol örökkön-örökké.³⁶

Ezek szerint tehát a szolgálatba álló püspök alázatosan lehajtott feje felett az iktató püspök a jelenlévő gyülekezet, sőt az egész egyház nevében azért imádkozik, hogy az új *επισκοπος* olyan lelki ajándékokban részesüljön, amelyek segítségével a pásztorok pásztoraként szeretettel, szolgatársainak közösségében a hit egységéért tudjon munkálkodni. Ez az imádság ismét felvillantja a püspöki tisztség alapvető vonatkozásait: a püspök kiemelkedik szolgatársai közül, méghozzá éppen azért, mert ő egy közösség vezetője, reprezentánsa – akinek kiemelt feladata a Krisztus-hit egységének munkálása és megjelenítése.

A fentiek alapján tehát a következőket bátoríthatunk egy újonnan szolgálatba álló – vagy akár a jelenleg is szolgálatát végző – magyarországi evangélikus püspök figyelmébe ajánlani:

– Az anyaszentegyház történetében már az első időkben megvoltak azok a szimbolikus jelentőségű vezetők, akik az egyház oszlopaiként (Gal 2,9) irányították a formálódó közösséget. Ők nem emberek által választott vezetők voltak, hanem – a Szentlélek iránymutatása nyomán (ApCsel 1,23-26) – egyfajta tekintélyelv alapján kerültek az egyház élére. Az apostolok mint Jézus egykori tanítványai, társai természetes tekintéllyel rendelkeztek. Püspökutódaik ugyanígy Jézus tanítványai lettek, noha már áttételesen. Az egyházban lényegileg, a hit és a tanítás egy-

35 A liturgiának az a része, amelyben az ünneplő közösség a Szentlélek segítségével könyörög. (Például az úrvacsora ünneplésekor.)

36 Evangélikus Istenisztelet – Liturgikus Könyv II. (munkaanyag) Kézirat 2010.

sége révén máig fennálló apostoli folytonosságnak köszönhetően a mai püspök is ugyanilyen tekintélyt hordozó tanítvány.

– Noha a püspöki tisztség az egyház jog alanya is, így megpróbálhatjuk annak a fogalomkészletével meghatározni, mindenekelőtt mégis szimbolikus, spirituális szerepkör, amelynek a lényegét a jog önmagában képtelen megragadni. Ennek megfelelően a püspök nem csupán egy adott egyházi közösség lelkeszi vezetője, hanem a Krisztus-test egységének megjelenítője. Nem véletlen, hogy páratlansága elsősorban nem jogi vagy gazdasági, hanem a mindennapok fölé emelkedő kérdésekben, a tiszta tanítás, a lelkeszi szolgálat és a liturgia területén domborodik ki.

– A püspök tehát bár esendő és bűnös ember, tisztségénél fogva arra hivatott, hogy felül-emelkedjék az egyház mindennapi, személyeskedő háttérű konfliktusain – és ennek érdekében vállalnia kell a további konfliktusokat akár szolgatársaival szemben is. A püspök ugyan nem tévedhetetlen, mégis mint az egyház egyetemességének képviselője kell hogy állást foglaljon a vitás kérdésekben. Ez óriási felelősséget ró rá, hiszen az egyház történetében számtalan olyan püspök tűnt már fel, akik eretnokségeket tanítottak, amelyeknek éppen a püspöki hivataluk adott tekintélyt. Az emberi tévedéseknek nem feltétlenül a teológiai képzetlen világiakból (is) összeállított zsinatok vagy közgyűlések vehetnek gátat, hanem az Isten ígéjének komolyan vétele. Ennek a komolyan vételnek első számú felelőse pedig a püspök.

– Éppen ezért a püspöki tisztségnek és tekintélynek mindenekelőtt a tiszta tanítás területén van jelentősége. A püspök megtestesíti az egyház egyetemességét és apostoliságát. Ő nem egyszerűen egy „lelkeszi elnöktárs”, hanem az a kompetens személy, akinek felelőssége megvizsgálni a rábízott szolgatársak igehirdetését, és kötelessége szétválasztani a Szentírás és a hitvallási iratok alapján álló tiszta tanítástól mindazon eretnokségeket, amelyek kétségbe vonják Krisztus keresztségének egyedül üdvözítő voltát. Jogi oldalról nem a püspöki szerepkör szűkítésére van szükség, hanem éppenséggel arra, hogy a püspök hatékonyan foglalhasson állást a tiszta tanítás és az eretnokség megítélésében; illetve hogy az eretnek tanítások – szükség esetén tanítók – egyházból való kizárása természetes módon megtörténhessen.

– A tiszta tanítás és az eretnokség közötti vízvonal meghatározása szempontjából különösen fontos, hogy a püspök szolgálatba állításának új rendjében az iktatandó püspöknek a Niceai hitvallás elmondásával kell hitet tennie a tiszta tanítás mellett. Ez jelzi, hogy a szolgálata nem a szavazólapok szerint érvényes csupán, hanem valóságosan is egyetemes és apostoli επισκοπη. A püspök bár formailag egy jogilag szabályozott, választott tisztséget tölt be, mégis az apostoli szolgálat továbbadója – nem ellenőrizhetetlen történelmi, hanem teológiai alapon.

– Ennek megfelelően a püspöki tisztség második sajátossága az, hogy csak a püspöknek áll jogában újabb személyeket ordinálni az egyházban végzett nyilvános igei és szentségi szolgálatra. A püspök – ismét leszögezzük: nem történelmi, hanem teológiai értelemben – ezzel adja tovább az egyház apostoliságának folyamatosságát. A Magyarországi Evangélikus Egyház lelkeszei csupán a tevékenységük konkrét munkajogi vonatkozásait kapják attól az egyházközségtől, amelynek lelkeszi hivatalába kiküldték vagy beiktatták őket. A püspök úgy adja át a lelkesznek az ordinációt, hogy az egyetemes egyház – nem pedig a gyülekezet – szolgálatára hatalmazza fel az új szolgatársat. Éppen ebben az aktusban őrződik meg a folytonosság, az apostoli szolgálat fennmaradása.

– A püspök sajátos szerepe az is, hogy a liturgia tisztasága és rendje feletti őrálói szerepet ellássa. A liturgia az egyház egységének egyik jele, nem a formája, hanem a tartalma szerint. A burjánzóan gazdag ortodox, az ésszerűen ékes evangélikus, római katolikus vagy anglikán, a szikár – és sokunk számára talán szegényesnek tűnő – református vagy metodista, vagy a szabadon hömpölygő szabadegyházi istentiszteletet az teszi eggyé, hogy valamennyiben az egyház Ura munkálkodik, azaz a szó eredeti értelmében szolgál, „liturgizál”. Az egyház és annak erre felhatalmazott szolgálói csupán a titokzatosan jelenlévő λειτουργος³⁷ eszközei. A püspök mint az egyház egyetemességének megtestesítője és őrzője ezért kell hogy fokozottan ügyeljen a „szent és isteni” liturgia egységére és tisztaságára. Éppen ezért elhibázott az a közelmúltbeli gyakorlat, amely egy világiakból álló presbitériumra vagy gyülekezeti közgyűlésre bízta az istentiszteleti liturgia megválasztását. Ez olyan püspöki jogkör, amelyről nem szabad lemondani, különben könnyen gyülekezetekre eshet szét az egyetemes egyház.

– A püspöki tisztség autoritásának megerősítése ellen felhozott érvek mögött természetesen látnunk kell a Magyarországi Evangélikus Egyház sajátos történelmi örökségét is: a XX. század második felében szolgáló püspökök személyi diktatúrát gyakoroltak, az egyház ellenében tevékenykedő „szocialista” állam hathatós támogatásával. A történelemben számtalanszor megfigyelt ingajelenség következtében alakult ki 1990 után egy olyan egyházi struktúra, amely lényegében csaknem minden hatalmat kivett a püspökök kezéből, és fölébük helyezte a zsinatot, illetve az egyházkormányzás megfelelő szintjein működő közgyűléseket és presbitériumokat. Ez azonban teológiai, egyháztani értelemben veszedelmes elmozdulást jelent a lutheri értelemben vett episzkopalitástól a kálvini zsinatpresbiteri struktúra felé. A diktatúrának az egyházban nem a világi értelemben vett demokrácia, hanem a theokrácia az ellentéte. A személyi kultuszt gyakorló püspök ellentéte nem a világi zsinat által irányított egyház, hanem egy másik püspök, aki nem „önmagát legelteti” (Ez 34,2), hanem apostoli szolgálatában megjeleníti az egyház egyetemességét.

– Közvetlenül meg kell jegyeznünk: a zsinat eredetileg nem alulról választott törvényhozó testület volt, hanem az egyházban szolgáló püspökök kollégiuma. Egyházunkban az utóbbi években ismét megjelent ennek a halvány nyoma, a Püspöki Tanács. Amennyiben nem akarjuk a világi jogot ráerőltetni az egyházra, sok tekintetben éppenséggel a Püspöki Tanács – vagyis a hagyományos értelemben vett „zsinat” – jogköreit kellene szélesítenünk és megerősítenünk, nem pedig a püspökök szolgálatára rátelepedő választott zsinatét.

– A püspök bár jelképes szerepköréből fakadóan tekintélyvel kell, hogy vezesse az egyházat, mégsem diktátor, hanem jó pásztor – mindenekelőtt pedig a „pásztorok pásztora”, a vele közösségben szolgáló felszentelt lelkészek lelki vezetője, apostoli őráló. (Ez 3,17kk) Jó pásztor-ként pedig mindenekelőtt Krisztus keresztségének megcsonkíthatlan evangéliumával, az apostoli hit és tanítás továbbadásával, a liturgia tisztaságával, az egyház jó rendjével és a személyes vigasztalással kell szolgálnia a rábízottakat.

37 „Leiturgosz”, liturgus: az ókori szóhasználat szerint a közösség javáért munkálkodó ember, köztisztviselő. Az egyházi nyelvben általában az istentiszteletet vezető személyt nevezzük így.

A választási előkészületekről, a törvény és a gyülekezet-lélektan szempontjából¹

Előljáróban:

Szeretem és félttem az egyházamat. Szeretem, pedig három éve is, idén is hívtak más egyházba dolgozni, nem is akármilyen feladatot és lehetőségeket kínálva. Nem vállaltam. Kérdezték, miért, hiszen „minden okod meglett volna rá”. A válaszom egyszerű volt: evangélikus vagyok, és szeretem az egyházamat. Nagyon szeretem. És félttem. Bár ezt nem biztos, hogy jó, ha mondom vagy leírom, mert ebbe egyszer már beletört a bicskám. 2006-ban leírtam az Evangélikus Élet vezércikkéeként: „A paragrafusoktól félttem egyházamat”. Úgy érzem és vallom: minden szó azóta is helyénvaló, és sajnos sok félelmem beigazolóódott.

A szándék és a feladat

Mindazt, amit a következőkben leírok (elmondok), a jobbítás szándékával teszem, hogy most, amikor a választásra készülünk, gondoljuk át az egyház lényegét, igazi működési mechanizmusait, haladási irányát, hogy értelmesen, jól, egyházasan válasszunk. Ha kell, korrigáljunk, beismerve a kísérletező időszak (évek, évtizedek) esetleg nem teljesen sikerült dolgait. Ha kell, váltót állítsunk és irányt váltsunk. Húsz év telt el a rendszerváltás óta. Húsz éve él ebben a fajta „szabadságban” egyházunk. A most következő választásokon értékelnünk kell, hogy jó-e ez az út, amin járunk, ki kell javítani azt, ami félresikerült, azután pedig úgy kell szavaznunk és döntelnünk, hogy a választás eredményeként olyan testületek jöjjenek létre, olyan irányvonalak mellett döntsünk, amelyek az egyház érdekét szolgálják, és megfelelnek mind a teológiai elfo gadható egyházképnek, mind az ebből fakadó jövőképnek.

Szemponok

Vannak tradicionális szempontok, vannak praktikus szempontok és vannak az előző kettőt az egyházban minden esetben felülíró teológiai, vagy inkább így fogalmazom, evangéliumi szempontok. (Bár elgondolkodtató, hogy zsinatunkban még a kilencvenes évek közepén megszűnt a teológiai bizottság, s így minden van, csak épp az alap hiányzik. Ennek torzító hatása szinte beláthatatlan.)

Úgy kell hát presbitert, gondnokot, felügyelőt választanunk, és úgy kell egyházmegyei, egyházkerületi és országos egyházi szinten tisztségviselőket választani, hogy a választás ne csupán a megszokás lendítőerejéből történjék – be kell tölteni bizonyos posztokat, s azután ki lehet pipálni: ez is el van intézve –, hanem a tudatos jövőformálás szándékával és eltökéltséggel. Nem elég „túl lenni” ezen a folyamaton, hanem irányítani és célba juttatni kell azt. Felügyelő testvéreim szerepe igencsak meghatározó ebben a tudatosságot kívánó választási folyamatban.

1 Elhangzott a felügyelők országos konferenciáján (Révfülöp, 2010. november 6.)

Ehhez szeretnék néhány gondolatébresztő témát megpendíteni. Ez nem kampány – attól még messze vagyunk –, s nem hiszem, hogy világi mintára itt is ez lenne a jó módszer. Ez nem is befolyásolás, csak felelős figyelemfelkeltés – döntés-előkészítésként. Úgy látom, igen komoly veszélyt jelent, ha csupán eleget akarunk tenni a választási kötelezettségünknek, s nem élünk az egyházat helyi és magasabb szinten formálni tudó jogainkkal.

Néhány példa

Ha **presbitert** választunk, legyen elsődleges szempont, hogy az hitben járó, a tennivalókat meglátó, segítőkész, nyitott és mindenekelőtt *együtt-gondolkodni-tudó* ember legyen. Harmincéves lelkési szolgálatom tapasztalata, hogy a legfontosabb szempont, a legnagyobb aján-dék és a legjobban gazdagító kincs az együtt-gondolkodásra való képesség.

Ha **gondnokot** választunk, olyan embert válasszunk, aki gondját viseli a rábízott ügyeknek, épületeknek. Ez nem természetes. Az elmúlt évtizedekben számos templomunk és egyéb épüle-tünk nem ment volna tönkre, és nem lett volna az egyháznak olykor elviselhetetlen terhet jelen-tő váratlan kiadása, ha a gondnok valóban GOND-nok lett volna – sajátjaként vigyázva az egy-ház vagyonára. Ezt végiggondolva válasszunk.

Ha **felügyelőt** választunk, olyan testvér vállalkozzon és választasson meg, aki a szó min-den értelmében előjárója lesz a rábízott gyülekezetnek (egyházmegyének vagy kerületnek), a szó krisztusi értelmében *társa lesz az elnökség másik (lelkész) tagjának*. Társ a veze-tésben, társ a döntésben, társ az imádságban. Nem könnyű feladat egy elnökség egyik tagjának lenni. Nagy akaratérő, nagy alázat, nagy alkalmazkodási készség, ugyanakkor határozott elkép-zelés, tudatos keresztény gondolkodás kell hozzá.

Ha **pénztárost, számvizsgálót** választunk, olyan testvért állítsunk szolgálatba, aki nem kukacoskodva, de kőkeményen, a kétszer-kettő=négy konok keménységével segít a számok s *a pénz világában rendet tartani*. Olyat, aki ugyanakkor tudja, hogy a pénz lehet az evan-gélium hirdetésének háttéreszköze, aki a pénzzel való bánásmód mellett az anyagiak egyházban betöltött funkcióját is világosan látja.

Ha **esperest, egyházmegyei elnökséget** választunk, olyanokat válasszunk, akik felkészült-ségükkel, emberi attitűddel *vezetői és szolgálói* lesznek az egyházmegye gyülekezeteinek, igaz-ságosan és egyenlően tudják kezelni egyházmegyéjük gyülekezeteinek ügyét, jól tudják képvi-selni az egyházmegye érdekeit, és *konfliktuskezelő képességük* meghaladja az átlagosat.

Ha **egyházmegyei tisztségviselőt** választunk, olyat keressünk és állítsunk szolgálatba, aki túllát a saját települése határain, képes összefüggésekben gondolkodni, hajlandó mások ügyét is önzetlenül magára venni.

Ha **zsinati tagot** választunk: *képviseljen minket*. Nem vagyok benne biztos, hogy min-denki tudja, hogy a maga szintjéről kit küldött a zsinatba... Nem vagyok benne biztos, hogy a zsinati tagok többsége a döntések előtt kikéri a küldők véleményét. Nem vagyok benne biztos, hogy egy-egy zsinati döntést a küldők szintjen kielemezznek, és esetleg számon kérik a küldöt-teket. Ha zsinati tagot választunk, legyünk tisztában vele, hogy a mai törvényeink szerint olyan hatalmat delegálunk, ami hihetetlen nagy felelősséggel jár.

Ha **országos presbitert** választunk (delegálunk), olyan embert keressünk, aki nem pártoskodó, nem kicsinyes, nem akadékoskodó, nem szűklátókörű, de feszültségtűrő, és együttműködésre alkalmas. Nem mindent jobban tud és semmihez nem értő, hanem nyitott és széles látókörű. Olyat, akinek konstruktivitása messze fölé emelkedik az átlagemberekének. Olyat, aki nem saját érdekeit képviseli, nem csoportérdekeket szolgál, hanem vállalja, hogy az egyház egészének érdekét nézi, figyel a szakértőkre, és nemcsak dönt, hanem vállalja is a döntés felelősségét.

Ha **püspököt** választunk, olyan jó igehirdető, ügyes egyházszerző, lelkipásztori attitűddel rendelkező, a teológiában nemcsak jártas, hanem azt művelő lelkésztestvért kell választani, aki otthon van egyházi, közeleti, nemzetközi parketten egyaránt, de mindenekelőtt tisztán lát, tisztán tanít és mindig meg tud felelni a benne élő reménységről. Bár ismeri a múltat, nem réved el benne, kezelni tudja a jelent, bár nem annak él, a végső jövőből merítve tudatosan formálja a közeljövőt, hiszen tervei vannak s konkrét elképzelése egyházunk belátható jövőjét illetően is.

Ha ... s lehetne még sorolni hosszasan, az összes tisztséget egymás után taglalva. Nem közhelyek ezek? Lehet, hogy magától értetődőnek tűnnek ezek a gondolatok, mégis a tudatos választáshoz szükség van ezeknek komoly végiggondolására.

Demokrácia az egyházban

A demokrácia – amit magunk választottunk – igen fáradságos műfaj. Ha továbbra is ezt választjuk, akkor meg kell küzdenünk érte és vele. Churchillnek tulajdonítják a mondatot: a demokrácia a létező legrosszabb rend, de nem találtak fel nála jobbat. Nem osztom a véleményét. Lehet, hogy a világban ez a rend, ez a cél (hol működik igazán?), de megítélésem szerint erre is igaz Jézus mondása: közöttetek nem ez a rend. És itt érkeztünk el a választás előkészítésének következő alapkérdéséig.

Az a forma, amivel a hirtelen ránk szakadt és minket felkészületlenül ért szabadságban kísérleteztünk, kiállta-e és kiállja-e az idők próbáját?

Úgy gondolom, hogy a 2000-es évek táján egyértelműen zsinat-presbiteriánus irányban elindult magyar evangélikus egyházi rend

- nem működik igazán biblikusan (hiszen világi szervezetek mintáját követi),
- nem igazán evangéliumi mércéjű (hiszen alapvetően jogi és pénzügyi szemléletű),
- nem igazán lutheránus ekkleziológiai alapelveket követ (ahol az ige és a szentség kiszolgáltatása a meghatározó) és
- nem konzekvens a legitimitás erőssége és a kompetencia meghatározása közötti viszonyban (kisebb hatalma és döntési kompetenciája van azoknak, akiknek a legszélesebb körű a legitimitációja, azaz akiket a gyülekezetek választottak meg, és nagyobb a hatalma azoknak, akiket egy e tekintetben kis létszámú, kontraszelektált közösség véletlenszerűen választott meg),
- nem koherens a rend, azaz struktúrája miatt nincs valóságos vezetés, sőt e formában lehetetlenné teszi azt. E mögött lehet a túlzott demokrácia-szerelem, de lehet az „oszd meg és uralkodj” tudat alatti, latens megnyilvánulása. És végül

– túlméretezett az a szervezet, amely erre a kis egyházra rá lett ültetve. Nálunk jelentősen nagyobb magyar testvéregháznak vagy külföldi evangélikus közösségnek jóval kisebb testületei vannak.

Mi az egyház? Gyülekezet vagy zsinat...?

Igen, egyházunkban elméletileg és hivatalosan minden jog forrása, minden szolgálat alapsejtje és kiindulópontja a gyülekezet. Fennáll a veszélye annak, hogy ezt hangsúlyozva burkolt kongregacionalizmus alakul ki, ahol a gyülekezetek mindenek felett való értékelése hatalmas (az adott közösség számára már nem kezelhető) jogokat, de minimális kötelességet eredményez. Ez az egy szent, apostoli és egyetemes egyház hitvallásos állításával nem teljesen összeegyeztethető.

Ugyanakkor egy önmaga törvényeit formáló, meghatározó zsinat irányít mindent azzal, hogy maga tetszése szerint hoz törvényt, és a végrehajtással kapcsolatos mozgásteret is teljes mértékben saját maga határozza meg, átvéve a vezetést az egyházvezetéstől. Ez a felső egykezbe-vétel nem az egyház egységét fejezi ki, hanem egy hatalmi ág, sőt mindenek felett való hatalmi ág kialakulásához vezetett.

Tudom, hogy volt idő, amikor az egyház alapvető egyszerűsítést kívánva vonta össze a törvényhozási és végrehajtási (közgyűlési) funkciókat, hogy ezáltal kisebb és kevesebb grémium legyen, de a zsinat egyik tevékenysége volt kétezer után, hogy a korábbi karcsúsítást eltörölve majdnem duplájára növelte saját létszámát, s a szükség szerinti (csak rendkívüli alkalmakkal összeülő) zsinatból permanens, tehát állandóan ülésező zsinat lett. Igen a gyakorlatban nem az lett a ,89 utáni elképzelésekből, amit az egyház tervezett.

Miért? A kérdésre adandó válaszhoz néhány kiemelt témára és néhány neuralgikus pontra hadd mutassak rá.

Tiéd az ország és a hatalom – avagy ki vezeti az egyházat?

A rendszerváltás úgy történt, hogy egyházunk törvényhozó testülete – gondolván, hogy tanul a közelmúlt történelméből – túlbiztosította magát. Nehogy bármilyen kiemelkedő, túl nagy hatalom koncentrálódjon egy kézben vagy egy személyben, kivette először a püspökök, majd az egész egyházvezetés kezéből a döntési jogköröket, igen szűkre szabva a felelős irányítói, érdemi döntéshozói mozgásteret.

Miközben sokan a püspöki és felügyelői hatalom túlburjánzásától félték, lehetetlenítették a tényleges vezetést. S miközben az egyházvezetői diktatúrától féltette a zsinat az egyházat, maga észre sem vette, hogy kiépítette a *kisebbségi zsinati diktatúrát*. „Kemény beszéd

Ha püspököt választunk, olyan jó ige-hirdető, ügyes egyházszervező, lelkipásztori attitűddel rendelkező, a teológiában nemcsak jártas, hanem azt művelő lelkes testvért kell választani, aki otthon van egyházi, közéleti, nemzetközi parketten egyaránt, de mindenekelőtt tisztán lát, tisztán tanít és mindig meg tud felelni a benne élő reménységről.

ez, kicsoda hallgathatná” – kérdezzük az evangéliumban leírtak szerint a tanítványok szavával. Vállalom, mert sajnos ez a valóság. Az új választásnál ki kell fejezni azt, hogy tényleg ezt akarjuk-e, vagy valami mást.

A másik izgalmas téma a kerületek gyarapodása, a három kerületes, és most – bocsánat a kerületi felügyelőktől, de – tudatosan így mondom, három püspökös rendszer. Sokan ma már nem emlékeznek (vagy már nem akarnak emlékezni), de amikor a zsinati huzavona az egy vagy a három püspökös egyházmodell között zajlott, akkor a nyomós érv az volt, a három püspök – ha nem épül ki három adminisztrációs hivatal – pastor pastorumként többet tud foglalkozni közvetlenül a lelkészekkel. Eszerint a három kerület és a három püspökség elsősorban spirituális központ lett volna. Mivel azonban mind a hagyományos püspök-kép elvárása, mind az ad-

Ma ... a bizottságokra épül a döntési mechanizmus, s ez nagyon demokratikusnak látszik, de sem nem hatékony, sem nem eredményes.

minisztratív tradíciók, mind pedig a vezetési lehetőségek megnyirbálása miatt máshogyan alakult, deformálódott az eredeti elképzelés, beleszorította a tanításért és pasztorációért felelős püspököt egy elsősorban adminisztratív szerepbe, néha kiegészítve diplomata, egyházpolitikus vagy éppen közéleti szerep-

körrel. A püspök már nem lehet az – kényszerpályán jár –, aki biblikus és tradicionális értelem-ben: főpásztor. Ez sokféle kiható szerepkonfliktushoz vezet. Nem irigylem, sőt annál inkább tisztelem püspökeinket, akiknek széllal szemben kell vitorlázniuk, behúzott kézfékkal kell tempósan hajtaniuk...

A harmadik téma még mindig az egyházvezetés sajátos módjához kapcsolódik. Ezt így nevezném: bizottságosdi. Varázsszó². Minden szinten. Nem szívesen emlegetem a klasszikus mondást, miszerint a bizottság az ügy halála, de tény és való, hogy sem a szakértőket nem lehet kiváltani bizottsági előkészítő munkával, sem pedig a kollektív bölcsességnek hitt bizottsági döntés nem hoz a legtöbb esetben megoldást. Sokszor az az érzésem, hogy a kollektív döntés vagy legalábbis döntés-előkészítés azért zajlik, hogy senkinek ne kelljen vállalni a felelősséget. Vagy másik oldalról közelítve: a kollektívnek látszó döntéssel el lehet kerülni, hogy egy felelős vezető döntsön. Ma pedig a bizottságokra épül a döntési mechanizmus, s ez nagyon demokratikusnak látszik, de sem nem hatékony, sem nem eredményes. Pedig csak akkor működne a bizottsági rendszer, ha a kisebb bizottságokat a döntéshez profi szakértők vezetnék el. Szakértő apparátus nélkül nincs érdemi és értelmes bizottsági munka az egyházban.

Az igazán nagy kérdés: akiket megválasztunk, azokat engedjük-e felelősen tevékenykedni? Akiket vezetőnek választunk meg a legalacsonyabb szinttől a legmagasabbig, engedjük-e veze-

2 Arany János: Civilizáció
Ezelőtt a háborúban / Nem követtek semmi elvet,
Az erősebb a gyengétől / Amit elvehetett, elvett.
Most nem úgy van. / A világot Értekezlet igazgatja:
S az erősebb ha mi csínyet tesz, / Összeül és – helybehagyja.

tőnek lenni? Olyannak, akinek nemcsak kötelességei, de jogai is vannak, akiket nemcsak számon lehet kérni, de akiknek mozgásteret is adunk az önálló, karakteres, kreatív szolgálathoz. Bizalom nélkül nem megy! Ezt az egyházban kell magyarázni? Ha rábízunk valakire egy feladatkört, akkor megbízunk-e abban, hogy felnőttként, felelősen, önállóan dönt? Vagy nyakába tesszünk törvényi terheket, gátakkal lehatároljuk a mozgásterét, behúzzuk a kézféket, bizottságokkal lassítjuk vagy lehetetlenítjük az érdemi, gyors, hatékony döntést?

A világhoz hasonló szervezetekben, modellekben gondolkodunk. Egyházi önkormányzatiságról beszélünk. De vajon ez lenne a megfelelő párhuzam? Választásokat előkészítve érdemes azt is végiggondolni, hogy amikor a választott nép hasonlítani akart a környező népekhez, és mindenáron hasonló szervezeti rendszert (királyságot) akart kiépíteni, akkor jöttek sorra a bajok. Hiába volt a prófétaí figyelmeztetés, hiába volt a különleges isteni bánásmód. Amikor többé nem Isten volt a vezető, hanem királyt akartak... Ez a mindenáron a környező világhoz való hasonulás egy pár ezer évre meg is pecsételte a választott nép sorsát. Vajon tényleg világi szervezetek adják a mintát az egyház számára? (Demokrácia és theokrácia kérdése...)

Amikor csak szervezetben gondolkodunk, akkor nem sejlik fel, hogy a lutheránus egyházfogalom teljesen istentisztelet-központú? („Az egyház a Krisztusban hívők közössége, ahol az evangéliumot tisztán hirdetik, és a szentségeket Krisztus rendelése szerint szolgáltatják ki.” – Ágostai Hitvallás VII. cikk) A szervezet huszadlagos, az evangélium mindenek előtt való! A hallható és a látható evangélium. Az ige és a szentségek. Nincs nálunk valami aránytévesztés? (Vagy – innen már csak egy betű az eltérés – iránytévesztés?)

A szocializmus legszörnyűbb öröksége – amit az egyházra hagyott – a bizalmatlanság. A választásokat – előkészítésüket, lefolytatásukat, kicsengésüket – úgy kell intézni, hogy az bizalmat építsen. Ezt nem segíti a világi minták sora – nézzünk körül a gyilkos politikai és a mérgezett közéletben.

Működőképesség – működő képesség?

Lehet, hogy úgy érezték testvéreim, nem jól látom a helyzetet (ez elképzelhető), s a révfülöpi büfepult mögül, egy kis intézmény napi teendői közül nem látok rá az összefüggésekre. Valóban, mióta nagyon szép, szabályos, demokratikusnak látszó úton elküldtek az országos igazgatói szolgálatból, kevesebbet látok, s kiestem az egyházi életből.

Lehet, hogy azt mondják, minden tökéletesen működik kis egyházunkban. Mégis azt hiszem, elég sok olyan jel van, ami miatt ezeket a gondolatokat – most már csak a partvonalról, de egyházam iránti féltő szeretettel – megosztottam hallgatóimmal (olvasóimmal). Talán érdemes figyelembe venni – választásokra készülve.

Köszönő szavak a Magyarországi Evangélikus Egyház kitüntető címéért, a 2010. évi Ordass Lajos-díjért (Bp. Deák-tér, 2010. okt. 31.)

Főtisztelendő Püspök Úr, tisztelendő testvérek, keresztény gyülekezet, kedves barátaim!

Ezen a mai hálaadó istentiszteleten ünnepet ülünk. Aki ünnepel, az visszafordul. De nem azért, hogy a múltba meneküljön, hanem hogy a múltból erőt merítsen. Az egyház sajátos szolgálata is ez. Krisztus Urunk történetéhez nyúlunk vissza. Ezért, amikor ünneplünk, megállunk és visszatekintünk. Mert az élet ünnepek nélkül olyan, mint egy hosszú vándorút vendégfogadók nélkül.

Számomra kettősen is érték, lelki élmény a mai emlékezés. Egyfelől azért, mert itt, a Deák téri gyülekezet közösségében élhetem meg az istentisztelet misztériumát, ahol 56 évvel ezelőtt lelkészi szentelésem történt, másfelől pedig szívbeli köszönetet mondhatok az Ordass Lajos és Prónay Sándor díj kuratóriumának azért, hogy az ez évi ORDASS LAJOS-DÍJ-at nekem ítélte.

A megtisztelő döntést nem kis meglepetéssel, de kellő alázattal vettem. Ordass Lajos magyar evangélikus püspök neve a hűség, az állhatatosság, egyszóval a helyállás szimbóluma is.

A név fogalmát, kedves testvéreim, én teológiai, mondhatnám bibliai összefüggésben értem. A név ilyen értelmezésben nemcsak formális megjelölés, hanem túlmutat önmagán és keresi mögötte és benne a személyiséget, a cselekvést, az erkölcsi motivációt. Nos, ilyen értelmezésben jó és tanulságos gondolni Ordass Lajos püspökre, mert példaképe nemcsak tanulságos, de erősítő is.

Személyesen csak kétszer találkoztam vele. Először éppen október 31-én, 1956-ban, 54 évvel ezelőtt a budahegyvidéki esti istentisztelet alkalmán. Akkor én is részesültem a záró ároni áldásban. Jó pár évvel később, lakásán kézrátétellel, áldásával bocsátott el. Egyik levelében többek között ezt írta: „Imádkozom érted is, amíg Teremtő Atyám szívemet megdobogtatja.” Halála után, a végtisztesség óráján a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészi Munkaközösség nevében voltam jelen.

Végül hadd zárjam köszönetet mondó és emlékező gondolataimat egy, a magam háttéréből kiemelt példával. Egy teológiai előadás keretében foglaltam össze az ő példája nyomán a lelkészi szolgálat értelmét. A lelkész érintkezésben van egyrészt az Isten hatalmával, másrészt az emberek életével. Mivel középen van, húzzák, rángatják. De ha azért van ott, mert Isten akarja, hogy ott legyen és ő maga is azt akarja, akkor meg tudja érteni a huzakodást, a rángatást. Akkor meg tud állni szolgálatában örömmel és lelkesedéssel, mert az életévé válik.

Egyházkormányzati és politikai áttételben ez azt jelenti, hogy a nekem ma átadott díj névadója: ORDASS LAJOS evangélikus püspök tetteiből, írásaiból, politikusi döntéseiből egy mélységesen tisztességes ember elvhűsége csendül ki.

Megköszönöm a megtisztelő kitüntetést, a figyelmet.

Szavaimat Augusztinus egyházatya gondolatával zárom: „A múltat bízzuk Isten kegyelmére, a jelent szeretetébe, a jövőt gondviselésébe.”

Ügynökkérdés, tényfeltárás vagy valóságismeret?

Október végén volt a Magyarországi Luther Szövetség rendezésében egy konferencia, amely az ügynökkérdés feldolgozásának egyházi fogadtatásáról és teológiai értékeléséről szólt. Az esemény jelentős érdeklődés mellett zajlott, és természetéből adódóan inkább továbbgondolásra érdemes kérdéseket hagyott maga után, mint megnyugtató válaszokat. Ezen kérdések nyomán haladva teszünk kísérletet a történések értelmezésére, tágabb összefüggések felőli megközelítésre.

Bevezető megjegyzés

Sajnos a konferencia címe nem volt szerencsés, hiszen a szervezők szándékától függetlenül azt sugallta, hogy ez a nagyon összetett és bonyolult probléma leszűkíthető egyetlen kérdésre, az ügynökkérdésre. Pedig ez koránt sincs így. Több előadó is utalt ennek komoly, a félreértelmezés lehetőségét magában hordozó veszélyeire. Elhitetheti, hogy az ún. tényfeltárás folyamata, még inkább a valóság teljesebb megismerésének igénye azonos az ügynökkérdéssel. A fogalom ugyan alkalmas arra, hogy a világi sajtó ingerküszöbét is áttörje, ám ennek inkább eddig kárvalottjai és nem kedvezményezettjei lettek az egyházak éppúgy, mint maga a téma, vagy az érintettek és családjaik. A gyógyító emlékezés helyett (aminek semmi köze a kegyes hazugságokhoz, elhallgatásokhoz) mintha inkább több esetben gyógyíthatatlan sebek keletkeztek volna. A szívek kitárulása helyett mély hallgatások, néma rosszalló pillantások, „ízes” tekintélyromboló pletykák és sajtósan bemerevedő vélemény- és harcálláspontok kialakulását látni. Ez következménye egyrészt a nem a maga idejében történő tényfeltárásnak, másrészt az érintettek hallgatásának vagy rossz időben történő megszólalásának (pl. rektor úr esete) éppúgy, mint mai egyházi közösségünk fogyatékoságainak.

„Személyes érintettség”

Előre kell bocsátanom, hogy e sorok írójának személyes érintettsége vitathatatlan. Elsősorban evangélikus egyháztag, aki 1961-ben született, azaz személyes tapasztalatai vannak a Kádár-korszak működéséről és egy fojtogatott gyülekezet túlélési gyötrelmeiről, átváltozásának állapotairól. Azért is érintett, mert őt is megkísérelték beszervezni, és nagyon kínos órákat élt át, hogy megőrizhesse autonómiáját, lelki egyensúlyát. De talán még kínosabbat akkor, amikor véletlenül egy parkon áthaladva, egyik legjobb barátját látta egy padon beszélgetni azzal a személlyel, akivel neki is rendszeresen találkoznia kellett volna. Le kívánjuk szögezni, hogy esetünkben semmilyen „hőstettől” nincs szó, hiszen nem volt sem fizikai sem más terror, visszatérő zaklatás, jelentősebb hátrány vagy diszkrimináció. Pusztán belekóstolás volt egy torz rendszer rejtett oldalába, azaz sajtó tapasztalatszerzés. Harmadsorban azért is érintettnek tartjuk magunkat, mert nem csak tagja, hanem örököse is vagyunk annak a közösségnek, amelyik most újra keresi megroppant identitását és a szétszóratás felé gravitáló tagjait. Negyedszer pedig azért, mert akkor lehetett éppen a zsinat elnökségének tagja, amikor az önkéntes átvilágítás megtörtént, és egy másik tapasztalás (az egykori „nem” „igen”-né változásának) birtokába kerülhetett. Végül pedig teremtett emberi mivól-

tunk követeli meg, hogy egy morálgyilkos rendszerrel szemben a cselekvést erkölcsi kötelességnek tekintsük, különösképpen érezzük érintettségünket annak színpadias haláltusáját látva, mikor az intézményesült bűn furcsa vákuumot, ürességet teremt maga körül, hogy hitelesítő nyilvánosságunknak álcázott látványos harsánysága, rejtett hatalmi ereje összekeverjen mindent és mindenkit.

Megszólalásom lehetőségeiről és korlátairól

Az érintettek (kutató és kutatott, értelmezni készülő – ráadásul mindhárman az érintett közösség tagjai) helyzete nagyon nehéz, mikor a nyilvánosság éle lépnek gondolataikkal.

Egyszerre kell távolságot és közelséget tartaniuk témájuktól. A rálátást, a holisztikusabb („egészlátóbb”) megközelítést lehetővé tevő, a kutatás vagy közlés objektivitását biztosító, némi biztonságot adó távolságtartás mellett egyszerre kell jelen lennie annak a fajta közelségnek, amely erősíti a participációt¹ és azonosulást. Ahhoz, hogy a történelem iránt érdeklődőként újraélhessünk egy eseményt, megértsük az abban érintettek élethelyzetét, döntéseik motivációit bizony közel kerülő érintettnek is kell lennünk, ahogy Fabiny Tibor fogalmazott: sebzett sebésznek, mert nem róluk, hanem rólunk van szó. Gyönyörű nyelvünk ebben is eligazít minket, hiszen az „érteni” igénk az „érinteni”-ből származik. Ami nem érint meg, nem ér el hozzánk, azt könnyen érezzük (!) úgy, hogy nem ránk tartozik. Nem kell felelnünk rá, nem vagyunk felelősek érte, azaz „hidegen hagy”. Talán jól kítapintható ezek után, hogy az általunk értelmezni kívánt jelenségek mindenkit egy adott erkölcsi dimenzióba kényszerítenek, és mivel keresztyéni gondolkodásunk alaptétele a hit és az etika elválaszthatatlansága, le kell szögeznünk: csak közös tereinkben, a hit terében értelmezhetünk helyesen egyáltalán valamit is.

A hit tere

„A tények: az emberé. A valóság: Istené.” – írta Pilinszky János az „Igazság szolgáltatásáról” szóló esszéjében. A tények önmagukért beszélnek, a tények azok tények – halljuk naponta az ilyen és hasonló megjegyzéseket, amelyek igazi hitelességet kívánnak kölcsönözni valamilyen megtörtént eseménynek. Célunk adott: a múlt valóságának mind teljesebb ismerete. De vajon a tények mennyiben fejezik ki a valóságot, esetleg azonosak vele? E helyen természetesen mélyebb ismeretelméleti fejtegetésekbe nem bocsátkozhatunk, talán csak érintőlegesen: a tények sohasem beszélnek önmagukért, mindig az értelmező szubjektum beszél helyettük. Akinek neveltetése, erkölcsi és esztétikai értékvilága, érintettsége, céljai egy sajátos jelentést kölcsönöz nekik. A tények tehát sohasem azonosak a valósággal, annak legfeljebb egy kis szeletéről árulhatnak el valamit. Mindig az ember dönti el, hogy a történelem végtelennek tűnő esemény-folyamából miből lesz tény, akár úgy, hogy megörökítve valamilyen formában fellelhetővé teszi az utódok számára, akár késői örökös-ként válogat, értelmez. Találóká Rilke aggódó szavai: „Rettenetes, hogy a tényektől sose tudhatjuk meg a valóságot.”

Az aggodás jogos, de maradt egy esélyünk, és ez a hit tere. Ha túl akarunk látni a tényeken és a „Valóságot” megpillantani, ez csak a transzcendens dimenziójából fog sikerülni, ugyanis ez az a magasság és mélység, amely egyszerre teszi lehetővé a fent említett látszólagos paradoxon-

1 participáció = a mások sorsában, éltében való osztozás

nak tűnő távolság és közelség, értelmezést megtermékenyítő átélhetőségét. A szakralitás nem elszigetelődés, elszakadás, töredékessé válás, hanem a mélyebb, a teljesebb átélésének kapuja, visszatalálás a teljességhez – írta ugyancsak Pilinszky. Csak a Teremtő utáni mély, egész lényünket átható vágyódás, a csak általa átélhető egységélmény, az alázatban megfogant szeretet tesz képessé minket arra, hogy megszilárduljon jellemünk belső képessége a jóra, a szépre és az igazra, azaz erényesek legyünk. Szent Ágostonnak teljesen igaza volt, amikor azt írta, hogy az ember csak a hit fényében, világosságában ismerheti meg az igazságot, és ha képes lesz önzetlen szeretetre, akkor nincs szüksége erkölcsi normákra, teheti azt, amit akar. Isten szeretete nem önző. Nem tart meg magának, nem ragad el felebarátainktól, hanem egyszerre emel fel és fordít vissza társaik felé, visz közel. Képessé tesz rálátásra, részvételre és azonosulásra. A közelmúltban elhunyt egyik lelki vezetőm, Kovács Imre (aki megérezte velem a participáció jelentőségét) idézte szívesen Simone Weil nagyon is ide illő mondatát: „Hogy valakinek a lelke átment-e az isteni szeretet tüzén, nem arról ismerem fel, hogyan beszél Istenről, hanem arról, hogy hogyan beszél a földi dolgokról.” Az isteni szeretet megmutatja az igazságot a fejünknek, és könyörületessé, irgalomra képessé teszi szívünket. Csodálatos egységélményben részesít, amely által képessé válik szívünk is a gondolkodásra és értelmünk az érzésekre, ahogy Albert Schweitzer fogalmazott: „Az igazi szív gondolkodik, és az igazi értelem érez.” Mivel a szeretet maga a megélt létharmónia, megmutatja, hogy az élet nem más, mint életközösség. Ahogy Pál írta: „... közülünk senki sem él önmagának, és senki sem hal meg önmagának...” (Róm14,7)

„Mai alaphelyzetünk”

Azok a kérdések, amelyek a konferencián újra vagy újonnan megfogalmazódtak – jól érezték a szervezők –, egyházunk jelene és jövője számára megkerülhetetlenek. Másként fogalmazva olyan próbatételek ezek, amelyeknek megnyugtató rendezése nélkül nem képzelhető el az olyan yira szükséges mindennapi megtérés és folyamatos reformáció. Merné-e állítani bárki közülünk, különösen az elmúlt évtizedek romboló hatásai után, hogy Luther első pontja „ma már nem úgy érvényes, ahogy azt a XVI. században értelmezték.” Szilárd meggyőződésünk: soha még nem szorult rá jobban keresztény-keresztény közösség arra, hogy mindez léte, cselekedetké váljon. Pál és Luther útmutatását követve – ami a folyamatos reformáció örök időszerejét mutatja számunkra – tesszük fel mi is újra e létkérdéseket, és ha kész válaszokkal nem is, de továbbgondolásra érdemes megközelítésekkel talán szolgálhatunk.

„Ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.” (Róm12,2)

Egyházunk valóban keresztúthoz (útkeresztvezetéshez) érkezett. A jelen és a közeljövő eldönti – ahogy az egyik felszólaló fogalmazott –, hogy közösségi vagy privát keresztények egyháza leszünk-e a jövőben. Továbbgondolva: az egyháznak lesznek-e tagjai, vagy a tagoknak lesz egyháza? Az első esetben Krisztus „fej szerepe az egy testben” megkérdőjelezhetetlen, és az egyedül Krisztus hitvallás szellemében a tagok minden nap megélik, hogy az egymáshoz vezető legrövidebb út csak Krisztuson keresztül vezet. A tagok „egyházaiban” viszont a maguk útját járva, a maguk hitvallását követve, önmagukban bízva keresik egyenként boldogulásukat, és fordulnak a maguk esz-

ményített bálványává emelt Krisztus felé, hogy aztán szívük mélyén az ő nevében tagadják meg a bűnből megtért társaik iránti megbocsátást, visszafogadást. Nem mindegy tehát, hogy egy közösség tagjai egyként vagy egyenként keresik létezésük nagy kérdéseire a választ. Folytonos megtérésben megtisztuló bűnösök élő egyházaként, vagy ítélkező, „erénybe burkolózó” farizeusok megszelt falú, „állványimádó” (Fabiny Tamás kifejezése) egyházaiként. Mindkét típusban élhetnek valóságos emberek, a különbség pusztán annyi, hogy életük nagyobb részében Isten országát, vagy a nekik ígért ráadást keresik-e. Kincsük és szívük feloldja, felszabadítja vagy megkötözi őket.

Az élő egyház hitvallásának középpontjában a bűnre adható egyetlen válasz áll: megbocsátás és megváltás. Az egyházak – mint ahogy azt Máté-Tóth András egyik előadásában kifejtette – önmagukat a megváltás kiemelt hírnökeiként, az isteni irgalom közösségi tanúiként határozzák meg. Márpedig hírnöknek és tanúnak közös jellemzője: hitelessége. Feltáratlan saját bűneink kezkezdik hitelességünket, és egy hiteltelen egyház nem tanúsíthatja többé a megváltásba és megbocsátásba vetett hitet, elfogadottsága, kapcsolatteremtő képessége egyre jobban zsugorodik, elveszíti legszentebb kincseit és egyben létezése értelmét. Eljuthat akár abba az állapotba is, mint a XVI. században, hogy keresztyén gyökereit, a rosszul strukturált hierarchián és – ami még szörnyűbb – őseitől örökölt templomain kívül kell keresnie, hogy újra felépíthesse Krisztusban önmagát. Ha a struktúrában a mindennapi megítélésben élők hangja vagy hatalma jut érvényre (szinte törvényszerű, hogy ők az aktívabbak, a hangosabbak, a világi életben önmagukat jól kiismerők és pozicionálók, szekularizált lényük miatt az Isten országát valójában ráadásként megélik, amiért aztán borzasztóan hálásak, akár jócselekedetek sokasága árán is), akkor mindinkább szűkül az egész közösség belátó képessége, lelki érzékenysége, a mindennapi megtérés szükségességének belső igénye. Más értelmet nyer bűn és bűntudat, megbánás és megbocsátás, szolgálat és alázat. Ilyenkor az egyház teológiájának eszköztára egyre kevésbé képes az egyszerű egyháztagokat és szimpatizánsokat elérni, megérinteni, életük hétköznapjaiban alkotó módon jelen lenni, integrációs erejével az elesetteket, a kifelé gravitálókat, a periférián lévőket megtartani. Pedig őket kell legelszántabban tartani, mert rájuk hatnak legerőteljesebben az elszakító külső erők. Sodrónak azon állapot felé, amely ellenségük igazi célja, és amit a konferencián Zászkaliczky Pál lelkész – igaz az elmúlt időkre vonatkoztatva, de nagyon találóan – fejezett ki: „Vallásszabadság – a templomokban vasárnaponként 10-től 11 óráig.” A távolság növekedése, annak érzékelése szinte mindig a struktúra reformjának szükségességét veti fel, ami aztán könnyen vezethet az egyházak által a történelem folyamán már oly sokszor megtapasztalt „Sola Struktúra” szindrómához. A fogalomhasználatban eluralkodnak a „kór-szerű” kifejezések, mint manapság például a hatékonyság, hasznosság, gazdaságosság, célszerűség, transzparencia, kompatibilitás... és ki ne tudná folytatni ezeket a bármikor, bárhol, bárki által használható, általánosságban ugyan mindenre igaz, de kevés konkrét útmutatást adó, lelki kérdésekben pedig indifferens kifejezéseket. A struktúra – vélik sokan – látható, mérhető, modellezhető, kézzel fogható, át- és visszaalakítható, azaz észrevehetően formálható és reformálható. Könnyen válhat így a reform célá, öncellá, ami leginkább a hierarchiát, a rendszer külsődleges elemeit, intézményeit érinti, de nem a valóságos struktúrát, a funkciót, a rendeltetést. Persze sem a hierarchia sem a struktúra nem a Cél, nem lehet a cél. Ugyanúgy nem, mint személyes életünk során saját testünk, amely ugyancsak Isten

ten akaratának, keze munkájának csodálatos ajándéka, ám alapvető strukturális funkciója bizonyos értelemben ugyanaz, mint más struktúráknak e világban: jelnek lenni, jelen lenni, azaz a jelenlétet biztosítani egy bonyolult és szerteágazó életközösségben. Nyílás, kapu, átjáró a transzcendencia felé, amelyen keresztül jelzéseket küldhetünk és fogadhatunk, viszonyokat, kapcsolódási, találkozási pontokat hozhatunk létre, élő közösséget teremthetünk Krisztusban. A struktúra evilági társ-oka, társ-alkotója, a Megváltó társa (nem csak örökostársként) valójában mi magunk vagyunk. Mit is kell akkor folyamatosan formálni és reformálni? A kérdés persze költői. De még mielőtt bárki feltenne magában egy másik kérdést: mi köze van a címben megjelölt témának mindehhez, és dobná le a folyóirat nála lévő példányát alkalmasabbnak vélt helyre, megpróbálok röviden válaszolni erre is. *(folytatás a következő számban)*

Segítsetek megérteni és örökölni hagyni!

„Mert közölünk senki sem él önmagának, és senki sem hal meg önmagának...” (Róm 14,7)

Kedves Testvéreim!

Guóth Emil vagyok, egy egyszerű paraszti családban született, vidéki kis evangélikus gyülekezetben felnövekedett, a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban történelmet tanító - és mint az evangélikus közösség tagja - érintett társ. Hosszú évek óta élek együtt formálódó gondolatommal, hogy egy sajátos önvallomásokot tartalmazó könyvet szerkesszek. Az önvallomások témája: Hogyan éltem meg a politikai hatalommal való nyílt vagy titkos kényszerű együttműködést. A szovjet diktatúra által fenntartott Rákosi- és Kádár-rendszert elszenvető evangélikus lelkészi és világi testvérekhez szól ez a felhívás. Az ún. tényfeltárás eddigi féloldalasra sikerült folyamata adta meg azt az impulzust, hogy tervemmel a nyilvánosság elé lépjek, és kérjem mindazok bizalmát, akik eddig úgy érezték az őket körülvevő közösség (közeg?) megnyilvánulásából, hogy „Két úrnak – Istennek ... és az ítélkező embernek ... – amúgy sem lehet egyszerre szolgálni.” Igaz, nem lehet. De nem lehet hallgatni sem. Gyermekeinknek, unokáinknak mindig a létezés legmélyebben átélt, értelmünkben kikristályosodó lényegi esszenciális igazságait igyekszünk örökölni hagyni. Kérem Önöket, kérlek benneteket, tegyék most is ezt! Szándékom a kötettel nem más, mint megérte(t)ni és megörökíteni. A feladat egy ún. „érintett” számára nagyon nagy kihívás és talán ezért felemelő és nem lealacsonyító, nem megalázó. Az őszinte tiszta önvallomás a legnehezebb műfaj az emberi megnyilvánulások között, hiszen, mint ahogy Pílinosz írja: „magam vagyok a bíró és a vádlott, az, aki vall, és az, akiről vallomást teszek.” A folyamat tehát csak egy súlyos erkölcsi vívódáson, önmarcangoláson keresztül vezet a megtisztuló újjászületés felemelő érzéséhez.

Átérezve ennek különleges nehézségeit, kerestem ezt a módot és formát, amely átsegíthet bennünket az eddigi blokkokon, görcsökön. Hiszen egyik oldalon ott vannak érintett testvéreink, sajnos azt kell mondanom valós félelmei, hogy egyes, a dolgokat nem a helyükön kezelő, indula-

taiktól vezérelt társaik elítélő zsákmányává lesznek, és leginkább diszfunkcionálisan működő egyházi, de különösképpen a szélesebb társadalmi közvélemény megalázza, meghurcolja, kirekeszti őket. Nem lehetnek esetleges bűneik terheit, hanem azonossá válnak azokkal. A másik oldalon viszont ott vannak azok a kényszerek, amelyek figyelembe vétele nélkül nincs közösség, egyház, Krisztusban élő egyházi kultúra, amit érdemes örökölni hagyni. Minden generációnak megvannak a feladatai, amit csak ő végezhet el. Ha dolgvégezetlenül távozik e világból az pont olyan, mint amikor az apák elfogyasztott egresébe (keresztény létté nem váló elmulasztott lehetőségek, próbatételeket ki nem álló nemzedékek tettei) a fiak foga vásik bele. Nekünk pedig nincs sok időnk, már húsz évet elvesztegettünk. Az idő múlása szorít. Meddig mehetünk még együtt e világi úton?

Kedves Testvéreim! Segítsetek megérteni és örökölni hagyni!

Kéréssem tehát a következő. Közlöm minden elérhetőségemet, amelyen bárki rövid úton megtalál. Aki úgy érzi, már elnyertem bizalmát illetve találkozni szeretne, hogy megítélje, méltó vagyok-e bizalmára, kérem, lépjen kapcsolatba velem. Azon társak jelentkezését várom, akiket a politikai hatalom bármely szervezete megkeresett együttműködést kérve vagy követelve, akár elfogadta, akár elutasította az együttműködést. Ha valaki úgy érzi, a fent említett veszélyeknek nem teheti ki magát, természetesen megértem, és bárkitől elfogadok aláírás nélküli önfeltárást is. Csupán azt kérem, hogy őszinte és hiteles legyen írása. Ha valaki meri vállalni előttem nevét,

„Ahogy jótettünkben az a rossz, amit számon tartunk, úgy bűneinkben az a jó, amit tudatosan megszenvedünk belőle.” Simone Weil

de kéri, hogy azt ne közöljem senkivel, akkor azt senki nem fogja megtudni tőlem, erre becsületszavamat adom itt a nyilvánosság előtt. Az egyéni életút adatolható történései mellett a belső megélt lelki vívódások, félelmek döntést befolyásoló hatásai talán még fontosabbak, hiszen általuk lesz átélhető a lélekben kirajzoló

lódó történelem. Minden kor emberének Isten által adatott méltóságát szorongatni, fenyegetni fogják külső politikai vagy más kényszerek. Mi, a Kádár-korszakot átélő nemzedék ne hagyjuk magukra utódainkat majdani nehéz döntéseikben. Tárjuk fel előttük belső küzdelmeinket, jó és rossz döntéseink következményeit, az árat, amit meg kellett fizetnünk, vagy amelyet máig fizetünk. Nagy előnyünk, hogy már visszafele tekinthetünk, egyszerre láthatjuk a megtörtént eseményt és annak későbbi hatásait. A mai fiatalok ezt nélkülünk sohasem érthetik meg. Erre a Háló című tanulmánykötetek önmagukban alkalmatlanok lesznek. Tudom, hogy felhívásomról sokan úgy gondolkodnak, igazi naivítás. Úgy sem lesz elég lelki bátorsága az érintetteknek, hogy őszintén megnyilatkozzanak – állítják. Akadnak talán olyanok, akik még titokban szurkolnak is, hogy ez bekövetkezzék. Én azonban ezt egészen másként gondolom és remélem. Kérlek, segítsetek!

Természetesen minden írás közlését megelőzi a szerző minden sorra kiterjedő beleegyezése. A kontroll tehát végig a szerzők kezében lesz.

Reménykedve az ügy fontosságának belátásában, lelki bátorságot kívánva kérem Isten áldását és Krisztus közbenjárását értünk, a ma és a jövő evangélikusaiért, szeretettel és tisztelettel:

Guóth Emil

Cím: 2131 Göd, Gorkij utca 16/a E-mail: eguoth@t-online.hu, tel.: 06/20/8244506

Szerkesztőségünk postájából

Kedves Pali Bátyám!

Hálásan köszönöm, hogy volt gondod a Barmen-könyvecske^{*} recenziójára. Örömmel vettem Isó Dorottya lelkész nő könyvismertetését. Kérlek, add át Neki is köszönetemet.

Egyébként az egész szám többi írása is érdekes, izgalmas. Käfer Istvánnal évekkkel ezelőtt a Csökmei Kör egyik konferenciáján ismerkedtem meg. Ott is remek volt, mint előadó. Áldást kívánok Neked és a Lapnak, barátsággal:

Fekete Karcsi

* Fekete Károly. A Barmeni Teológiai Nyilatkozat (Kálvin Kiadó 2009), „Küldetésünk itt és most” címmel ismertette Isó Dorottya (Keresztyén Igazság, 2010. nyár, 37-38. old.)

Keresztyén Igazság Szerkesztőségének

Igen tisztelt Szerkesztőbizottság!

A személyes érintettség alapján nem titkolt érdeklődéssel olvastam dr. Böröcz Enikőnek a Keresztyén Igazság 2010 őszi számában „Ötven éve történt – Négy teológus eltávolítása 1960” című írását.

Nem vitatom a szerzőnek e kutatási témában tanúsított igyekezetét, azonban egy-egy lényeges kérdést illetően – a személyes érintettség jogán is! – legyen szabad Böröcz Enikő írásának egyes részeit pontosítanom, kiigazítanom, és azokra észrevételt tennem. Mindezt a Seneca-tól eredő maxima: az „audiatur et altera pars” (hallgassuk meg a másik félt is) és az írott, hatályos jog alapján teszem.

Vámos József professzornak 1993-ban nem nyilatkoztam, mert vele utoljára 1990 tavaszán találkoztam a Teológián. Vámos József 1993-ban elhunyt. De korábban sem tettem senkinek olyan nyilatkozatot, hogy az ellenem szóló feljelentés Pílisről érkezett.

Sőt a Teológiáról való eltávolításom után éppen a pilisi tanácsi vezetők – állásukat is kockáztatva – álltak ki mellettem, visszavételemet kérve a Teológiára, amiért a Pest megyei Tanács vezetőitől súlyos elmarasztalást kaptak. E kiállásban nyilván orvos édesapám tekintélye is szerepet játszott. Néhai barátom, dr. Vámos József az ETA történetéről írt könyvében nyilván tévedett, vagy rosszul emlékezett. Megjegyzem: 1967-ben már tanácsi dolgozó voltam, amikor

a legfelsőbb állami – és pártvezetőkhez címezve Pilisről érkezett névtelen levéllel először fúrtak ki állásomból.

Számomra kifejezetten dehonesztáló, hogy Böröcz Enikő a „Kor-tan – avagy történelem hétköznapokban” című 255 oldalas életrajzi könyvemből (amelyet 2010 áprilisában tanulmányára írása közben küldtem el neki) néhány lényeges, vagy éppen lényegtelen kijelentést, azokban megfogalmazott vallomásomat a saját szájíze szerint interpretál.

Így ír rólam: „Egyébként teológiai hallgatóként nagyon jó véleménye volt a baloldali politika által támogatott Pálffy Miklós professzorról. Sem teológiai hovatartozása, sem pedig teológusi magatartása alapján nem tartozott sem az ébredés, sem a lutheri ortodoxia akkoriban „hivatalból” üldözendő vonalához. Sokkal inkább a hívő, illetve nem hívő liberalizmus határán egyensúlyozott.”

Igen. Tiszteltem és szerettem dr. Pálffy Miklóst, a tudós professzort. Ő először nagyon nem szeretett engem, az „úri fiút”, a pilisi orvos fiát, aztán megszeretett, családommal együtt. Ezt is leírtam könyvemben, amint azt is, hogy Pálffy jól feküdt az ÁEH-nál. A teológusok ezt tudták. De nem a mi feladatunk volt professzoraink politikai hovatartozásának minősítése. Böröcz Enikő kiragad egy mondatot a könyvből, és abból messzemenő következtetést merészel levonni, mintegy sugallva baloldaliságomat(?!). Itt jegyzem meg: soha nem voltam sem úttörő, sem DISZ-tag, sem KISZ-tag, és aktív hivatali munkásságom alatt párttag!

Teológusi véleményemet, érzéseimet megerősítendő itt is leírom, hogy nagyon szerettem dr. Nagy Gyula és Pröhle Károly professzorokat is. A tőlük tanultak útmutatásul szolgáltak több, mint negyven éves jogászai, és az elmúlt tizenöt évben végzett egyházi szolgálataim során is.

Nem tudom és nem értem, hogy mi alapján, milyen jogon és miért minősíti a szerző „teológiai hovatartozásomat” és „teológusi magatartásomat” akként, hogy én „sokkal inkább a hívő, illetve nem hívő liberalizmus határán” egyensúlyoztam. Ezt a minősítést kikérem magamnak!!! Hangsúlyozni szeretném: 10 éves koromtól egyházi iskolába jártam, és annak internátusában laktam (1952-es államosításáig a „Lónyayba”), vallásos nevelésben részesültem, 1960–1990 között is naponta olvastam a Bibliát, vasárnaponként templomba jártam, monori tanácsi dolgozóként nagyon gyakran imádkoztam a mindig nyitott monori római katolikus templomban (a pártbizottsággal szemben!), és Istenben és Jézus Krisztusban való hitemet – többször ateista, szó szerint bolshevik környezetben – az általam vezetett tanácsi dolgozók között a Bibliából felolvasva, állásomat kockáztatva vallottam meg. Nem félttem senkitől és semmitől, mert hittel vallottam: „Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk” (Róm 8,31).

Ezeket is leírtam Böröcz Enikőnek 2010. április 20-án kelt levelemben, amelyek egyébként életrajzi könyvemből is kiolvashatók.

Az idézett minősítés után már alig tűnik fel a lábjegyzetben megjelölt könyvemre történő illetén utalás: „a könyvben ambivalens kijelentések olvashatók a szerzőnek az akkori teológiához, az akkori egyházi szereplőkhöz, a későbbiekben végzendő esetleges egyházi szolgálathoz való viszonyáról. Ugyanez jellemzi az akkori történelemmel való kapcsolatát is.” Felmerül ben-

nem a kérdés: Hogy merészeli emberi tulajdonságaimat minősíteni, és hitbéli meggyőződésemet kritizálni, megítélni Böröcz Enikő?! És kérdésként merül fel az is: ez témája kell, hogy legyen megjelölt című kutatásának?!

Egy ilyen, és hasonló ítéletést elkerülendő, ajánlom Böröcz Enikőnek, a lelkésznek, és valamennyiünknek, akik kereszténynek valljuk magunkat, tartsuk be a krisztusi parancsot: „Ne ítéljetelek, hogy ne ítéltessetek” (Mt 7,1–2; Lk 6,36)

Engem semmilyen cím, végzettség, rang, kiténtetés, elismerés nem kárpótolt és kárpótol az elveszett lelkészi szolgálatért. 1989-es rehabilitációm óta elsősorban a Dél-Pest Megyei Egyházmegyében 134 istentiszteletet, szószéki igehirdetést tartottam, elsősorban fiatal lelkésztestvéreimet helyettesítve. Isten visszaadta azt, amit az emberek elvettek.

Befejezésül: Böröcz Enikő írását kiegészítendő hadd idézzek egy hiteles, birtokomban lévő dokumentumból, amely egyébként „Kor-tan” című könyvemben megtalálható. A Pest megyei rendőrfőkapitány, Ambrus János alezredes 1448/1957 számú, Budapesten 1957. április 30-án kelt határozatával engem egy évig rendőrhatósági felügyelet alá helyezett. A határozat indoklása így szól: „Az 1956. októberi ellenforradalomban mint értelmiségi vezette a fiatalokat ellenforradalmi tevékenységben, részt vett a Pilis község könyvtárában lévő könyvek elégetésében. Baráti környezete, valamint jelenlegi magatartása indokoltá teszi az állandó rendőri ellenőrzést.” E határozatot és több, rám terhelő bizonyítékot a Történelmi Hivatal hitelesített keresztbélyegzőjével – kérésemre – 2001-ben kaptam meg a Történelmi Hivaltól. Az ügyemben történt 1957 tavaszi nyomozás során, és később is tagadtam a könyvégetést, de a kommunista könyvek (Lenin, Sztálin, Rákosi művek és több száz brossúra) szortírozását én vezettem, és ezt el is ismertem. De mindez a lényegen nem változtat. E terhelő tényeket az ÁEH és a tanári kar tudta, és ezek voltak Teológiáról való eltávolításom releváns indokai, nem pedig Böröcz Enikő által sugallt szubjektív, improvizatív, hangulatkeltő „tényfeltárás” és minősítés.

A Teológiáról történő kizárásomról a mai napig nem kaptam értesítést. Ugyanakkor az Evangélikus Teológiai Akadémia Főtisztelendő Tanári karának címezve Pilisen 1960. augusztus 12-én kelt beadvánnyal visszavételemet kértem a Teológiára, amely válasz nélkül maradt...

Igen tisztelt Szerkesztőbizottság!

Kérem, hogy jelen leveletem a „Keresztyén Igazság” következő, téli számában szó szerint közölni szíveskedjenek!

Erős vár a mi Istenünk!

Dr. Illanicz György, jogász

Pilis város nyugalmazott polgármestere
rehabilitált evangélikus teológus

Cegléd, 2010. december 8.

Summary

According to the devotion from *Tamás Fabiny* the father in the parable did not only have one prodigal son, the younger one, but had another one too: the older one. Both of them turned their back to the father's home and to each other too. The mercy brought to us by God teaches us to take upon ourselves the other person, the other nation, our brothers and sisters.

In the series of the studies *Antal Véghelyi* talks about the sacrifice of Jesus Christ as the only hope of our salvation. God not only accepts the sinner as a true person for the sake of Christ, but also reshapes him, reforms him into a new person with Christ's truth. He turns the fallen Adam-faced man of the past into the new Christ-faced man.

József Tubán evaluates the post of bishop from a theological point of view. Following a historical overview he presents the view of the bishop in several different Christian denominations. He analyses the text of the bishop's vow and finally summarizes: the accented task of the bishop is working out and portraying the Christ-faith, and attending to the pastors.

Károly Hafenscher (jun.) gives important aspects to the coming church elections. On the other hand he strongly criticizes the direction of the enactment in which it has moved in the recent past.

Among the events and reports we can read the acknowledgement of *Róbert Pátkai* retired bishop in England which he rendered when he was handed over the Ordass-prize. *Emil Guóth* analyses the reflections on the lectures and presentations given at the conference of the Luther Union held on 30. October. At the same time he is looking for volunteers who would write and edit a book of special self confessions. Finally we bring the thank you letter of *Károly Fekete* and the letter to the editor from *György Illanicz*.

Zusammenfassung

In der von Bischof *Tamás Fabiny* verfassten Andacht war nicht nur der jüngere Sohn des im Gleichnis geschilderten Vaters verschwenderisch, sondern auch der Ältere. Beide verliessen das Elternhaus und trennten sich auch von einander. Die uns entgegenkommende Gnade Gottes lehrt uns den anderen Menschen, die andere Nation, den Bruder anzunehmen.

In der Reihe der Studien spricht *Antal Véghelyi* vom Opfer Christi, als die einzige Hoffnung unserer Erlösung. Gott empfängt den Sünder als gerechtfertigt nicht allein wegen Christus, sondern formt und gibt ihm ein neues Leben durch Christus. Das Bild Adams des gefallenen Urmenschen macht Gott zum Bild Christi tragenden neugeborenen Menschen.

Der Vortrag von *József Tubán* erörtert die theologische Wertung des Bischofamtens. Nach einer geschichtlichen Übersicht zeigt er das Bischofsbild der anderen christlichen Gemeinschaften und aufgrund der Analyse des Textes des Bischofseides fasst er die wichtigsten Aufgaben des Bischofs zusammen: die Ausarbeitung und Vergegenwärtigung des Christus-Glaubens und die Pastorisation der Seelsorger.

Károly Hafenscher jr. gibt wichtige Gesichtspunkte zu den bevorstehenden allgemeinen kirchlichen Wahlen. Gleichzeitig beanstandet er mit scharfer Kritik die Richtlinie der in letzter Zeit erfahrenen kirchlichen Gesetzgebung.

Unter den Ereignissen und Berichten finden wir die Danksagung vom englischen Bischof i.R. *Robert Pátkai* anlässlich der Übergabe des ihm zuerkannten Ordass-Preises.

Emil Guóth analysiert die Reflexionen zu den am 30. Oktober an der Konferenz des Lutherbundes vorge-tragenen Themen. Gleichzeitig sucht er freiwillige Helfer zum Schreiben und zur Redigierung seines, eigenartige Selbstgeständnisse enthaltenden Buches.

Zum Schluss teilen wir "aus der Redaktionspost" den Dank von *Károly Fekete* und den Brief von *György Illanicz* mit.

E számunk szerzői

Dr. Fabiny Tamás püspök, teológiai professzor – Budapest

Dr. Guóth Emil középiskolai tanár – Budapest

Dr. Hafenschner Károly (ifj.) lelkész, igazgató – Révfülöp

Pátkai Róbert lelkész, tb. egyházi elnök – London

Tubán József lelkész – Csorna

Véghelyi Antal lelkész, teológiai referens – Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhítatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fákllya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rózse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangelikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1500,- Ft. Külföldre 12€ Egy szám ára 400,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Fabiny Tamás püspök megjelent áhítata szerint a példázatban szereplő apának nemcsak a kisebbik fia tékozló, az idősebb is az. Mind a kettő elszakadt a szülői háztól, s így egymástól is. Isten elénk jövő kegyelme megtanít minket a másik ember, a másik nép, a testvér vállalására.

A tanulmányok sorában **Vég helyi Antal** Jézus Krisztus áldozatáról, mint megváltásunk egyetlen reménységéről szól. Isten Krisztusért nem egyszerűen igaznak fogadja el a bűnöst, hanem Krisztus igazságával át is alakítja, újjászüli. Az Ádám képét viselő bukott ó-embert a Krisztus képét viselő új emberré teszi. **Tubán József** előadásában a püspöki tisztség teológiai értékelését végzi. Történelmi áttekintés után a többi keresztyén felekezet püspökképét mutatja be, majd a püspöki eskü szövegének elemzése útján összegezzük: a püspök kiemelt feladata a Krisztus-hit kimunkálása, megjelenítése, valamint a lelkészek pásztorolása. **Hafenscher Károly (ifj.)** a közelgő általános egyházi választásokhoz ad fontos szempontokat.

Ugyanakkor erős kritikával illeti az egyházi törvényalkotásnak a legutóbbi időben tapasztalt irányvonalát. Az események, beszámolók között **Pátkai Róbert** nyugalmazott angliai püspök köszönete olvasható, melyet a neki ítelt Ordass-díj átadásakor mondott el. **Guóth Emil** a Luther Szövetség október 30-i konferencián elhangzott előadások reflexióját elemzi, ugyanakkor sajátos önvallomásokat tartalmazó könyv írásához, szerkesztéséhez keres önként jelentkezőket. Végül a „szerkesztőség postájából” **Fekete Károly** köszönetét és **Illanicz György** levelét közöljük.